

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 11875

FUN DEM ZEYDNS KVAL

Zalman Shneour

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

יום שני

כ ל ל - ב י ב ל י א ט ע ק

ז. שניאור

פון דעם "זיידנס" קוואל

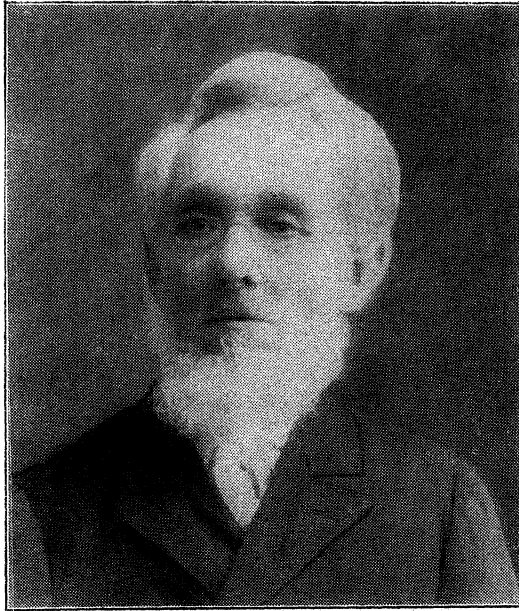

כ ל ל - פ א ר ל א ג
בערלין, 1922-ת ר פ"ג

Klal-Verlag / Berlin SW 68 / Markgrafenstrasse 73

Copyright by Klat-Verlag, Berlin, 1922.

Klat-Druckerei, Berlin.

מענדעלי מוזר ספרים

אַנשטאַט אַ הקדמה

אין טאַג־טעגליכן לעבן, אין היימישע געשפרעכן פון גרויסע מענשן שטעקט אַמאָל מער קינסטלע־רישער אמת, מער אוממיטלפאַרע שענקייט, ווי אין זייערע בעסטע ווערק.

ווי באַשיידן אַ קינסטלער זאָל ניט זיין, ווי ערליך ער זאָל ניט פאַרמיטלען דורך זיין שרייבן צווישן טאַלאַנט און לעזער, איז דאָך כמעט שטענדיג צו־געמישט, אַפילו צו זיינע געלונגענסטע ווערק, פאַוע און פאַרשלאַסנקייט. דאָס טיפּסטע איז צופיל פאַר־שלייערט, דאָס אויבערפלעכליכע — צופיל אויסגע־פריינט. דער ווירקליך פיינער נייסט שעמט זיך פאַר זיין נאַקעטער פיינקייט. ער פּוצט עס אויס מיט פאַרביגע שמאַטעס, ער פאַרשטויבט זיין לויכטגרינגן גלאַנץ... מיט פּונה פאַרשטויבט ער עס.

דאָס אַלץ פאַלט אָבער אָפט מאָל אַזעק אין זיין איינפאַכן פּרוּוואַט־לעבן, אין זיינע געשפרעכן מיט נאָהענטע. און איינער פון אַזעלכע איז געווען אונזער פאַרשטאַרבענער ליטעראַרישער זיידע: מענ־דעלי מוכר ספרים.

פאר מיינע אויגן שטייט ער היום, ווי לעבעדיג,
דעם זיידנס כאראקטער-קאפ מיט דער זילבערנער
גרווע האָר, וועלכע שטעלט אים אַזעק אין איין
פרעכטיגער שורה מיט: הונאָ, איבסען, לאַנגפעלאָז,
טאַלסטאַי, טורגעניעוו, ביערנסאָן און זייער גלייכן.
איך זעה נאָך זיינע באַזעגליכע, פלאַסטישע
קנייטשן איבער זיין ראַזינג, פרישן געזיכט, זיין הויכן
שטערן, זיין שמייכלע, זיין קוק איבער די שפּאַקולן,
די מינעס און גרימאַסן, וועלכע גייען איבער זיין
רירעזדיגן שפיץ נאָז, וואָס איז געווען פּייהיג אויף
צען פאַרענדערונגען אין איין מינוט. זיינע שטאַרע
פּאַזעס, ווען ער האָט געזוכט נאָך אַ פּאַסנדיג וואָרט,
נאָך אַ פּאַקנדיג בילד. און דערביי — דער ליידנ-
שאַפטליכער אויסדרוק אין די ווינקלען פון זיין מויל,
דער בלאַנדזשנדער פייער אין זיינע קליינע שוואַרצע
אויגן — איינגעראַמט אין שמייכלדיגע קנייטשעלאַך...
דאָס איז ביי אים שטענדיג געווען די ליידנשאַפט פון
אַ געניאַלן סקולפּטאָר, וועלכער שטייט מיט האַמער
אין דלאַטע פאַר אַ ווילדן בלאַק מאַרמאָר, מיט
דעם שטאַרקסטן ווילן אַרויסצוהאַקן פון פאַרשטיי-
נערטן שטיק כאַאָס אַ נייע פאַרם, אַרויסצושוילן
פונם ווייסן און האַרטן תּהוּרובהו אַ נייעם בילדליכן
קערן...

אַ שאַד, וואָס אַלע זיינע נאָהענטע אײלן זיך
ניט צו פאַרצייכענען יעדן געדאַנק, יעדן אַפּאַרויס,
וואָס געהערט פונם זיידן אַליין, פון אַנדערע, וואָס

דערלעבט מיט אים צוזאמען אָרער אין זיין סביבה.
דאָס איז בײַ אַהער געטאָן געוואָרן נאָר אויפן שפּיץ־
מעסער. וואָלטן זיך אַלע זיינע מקורבים דערצו גע-
נומען, וואָלטן מיר אפשר אין גיכן געהאַט נאָך
שיינע עטליכע געקליבענע בענר, אַ צוגאַב צו מענ-
דעליס שריפטן; ניט ווייניגער אינטערעסאַנטע, ווי
די, וועלכע דער זידע האָט מיט זיין אייגענער פּעדער
געשאַפן.

אַבער ניט אַלץ, ווייט ניט אַלץ, האָבן זיינע
נאָהענטע פריינט באַהאַלטן אין זכרון! אַ סך, דאָס
בעסטע פונם זידן, איז פאַרלאָרן געגאַנגען, אויף
אייביג פאַרלאָרן. דאָס איז דאָך אונזער אַלעמענס
אומגליק: קענען מיר פּערזענליך דעם גרויסן גייסט,
אײלן מיר זיך ניט הנאה צו האָבן פון זיין שײן.
„עס איז נאָך פאַראַן גענוג צײַט“ — זאָגן מיר.
שטענדיג האָבן מיר גענוג צײַט. פּלוצלינג...
און דער גייסט איז אַוועק, אַפּגעשטאַרבן. גיטאַ.
זיין אָרט איז פּוסט. און אַ טיפּער יאָמער, אַ יאָמער
אַהן אַ קול, צעטרייסלט אונזער רוה, אונזער גלייכ-
גילטיגקײט: אוי, אַט דאָ איז ער געוועסן, אוי, אַט
דאָרט איז ער געשטאַנען, אַט דאָס האָט ער גע-
זאָגט און אַזוי האָט ער געשמייכלט... און מיר...
מיר האָבן פאַרשפּעטיגט הערן, פאַרשפּעטיגט זעהן.
תמיד פאַרשפּעטיגן מיר... ווייל די זון, אַז זי גייט
אונטער, זיינען מיר פונדעסטוועגן זיכער: מאָרגן
און איבערמאָרגן וועט זי ווידער אויפגיין, איבעראַנײַט

לויכטן; אָבער אַ גרויסער מענשן-גייסט, ווען ער
גייט אונטער, בלייבן מיר שטיין און קוקן עלנט,
אָהן האַפענונג, אין דער געפֿלדיגער צוקונפט, וויל
מיר ווייסן ניט, ווען וועט אויפגיין און ווען וועט
אויפלייכטן אַן אַנדערער אַנשטאַט אים.

1. א קעלבערנער און א מענשישער טאלאנט.

איינמאל האָט אַ באַקאַנטער שריפטשטעלער גע-
רימט פאַר מענדעלין אַ נייעם ייִדישן שרייבער, וואָס
לויט זיין מיינונג איז ער אַרויס אין דער ליטעראַטור
אַ פּאַרטיגער, אַ קיילעכיג און שפּיציגער. מענדעלי
האַט געמאַכט אַ מינע און געזאָגט:

— כּווייס ניט. איך גלויב קיינמאַל ניט, אַז
פּון אַזעלכענע „פּאַרטיגע“ וועט עפעס גרויסעס אַרויס-
וואַקסן. דאָס זיינען חמיר קעלבערנע טאַלאַנטן. אַ
קעלבל שטעלט זיך גלייך אויף די פּיס, אינם זעלבן
טאָג, ווען עס ווערט געבאַרן... אַ מענש מוז אַרומ-
קריכן חדשים לאַנג אויף אַלע פּיר. פּאַלן איבער
די אייגענע פּיס מוז ער... און טוט ער זיך אָן
אַ פּח און שטעלט זיך אַוועק — שאַקלט ער זיך
אַ ווילע און האַץ! אַגירערנעפּאַלן... שרייט. און
בײַז וואַנען אַ מענשישער ווען לערנט זיך אויס
ניין, דערנאָך לויפּן, דערנאָך טאַנצן... אָה! יאַרן
נייען אַריבער! — פּונקט דאָס זעלבע פּאַסירט און מוז
פּאַסירן מיט אַן אמתן מיט „אַ מענשישן טאַלאַנט“...

2. קום, קליינער!

— אָפּט מאַל, ווען איך זיך און שרייב — האָט מיר איינמאַל מענדעלי דערציילט — ווען איך זיך און שרייב און זוך אַ וואָרט, אַן אויסדרוק, וואָס זאָל קורץ און שאַרף אַרומכאַפּן דאָס, וואָס איך וויל זאָגן, קומען צוגיין אַ סך, אַ סך ווערטער, אַ סך, אַ סך אויסדריקן, סינאָנימען... און שטעלן זיך אויס אַנטקעגן מיר אין איין שערענגע.

עס שטעלן זיך אויס זאַטע, מיט זיך צופרידענע ווערטער; רייע, גראַבע אָהן מאַנירן; שטיפּערישע ווערטער, שקצים... רייך-באַפּוצטע, אָננעפּאַרבעטע; שטאַלצע, יחוסדיגע, מיט אַלטע שטאַם-צעטלען אין די הענט; ווערטער ציגיינער, ווערטער מלכים... יעדער פּון זיי זעהט זיך מיר אַרויסווייזן פּון דער שענסטער זייט. אַנדערע שמייכלען, אַנדערע בעטלען, אַנדערע געבן אָפּ טשעסט: „ראַד סטאַראַטיאַ, מענדעלי!“ די יחוסדיגע, די זאַטע, די רייכע צעוועצן זיך בהרחבה, ווי ביים טאַטן אין וויינגאַרטן: „מענדעלי, אָהן מיר קאָנסטו ניט אויסקומען!... מענדעלי, אַז דו וועסט זיין מיט זיבן קעפּ, וועסטו זיך פּון מיר ניט אַרויס-דרייען!... מענדעלי, כּיקאַן רוהיג שלאָפּן. אַז דו וועסט דאַרפּן, וועסטו מוחל זיין, מיך אויפּוועקן!“... נאָר ערנעץ וואו הינטער דער פאַרביגער ראַטע, פאַרקוועטשט הינטער די בייכינע און רייכע ווערטער, שטייט זיך, נעבעך, אַ פאַרשעמט ווערטעלע, אַ באַ-שיידנס, אַ קליינס, אַ צאַרטס, אַ ציטערדיגס. עס

פילט זיך שלעכט צווישן אַזאַן עולם מיט גבירים.
דאָס פינגערל אין מיילעכל... טרערן שטייען אים
אין די אויגן.

דערזעה איך עם — לאָז איך שטיין אַלע זיינע
קאָנקורענטן און גיב אים אַ וואונק מיט איין אויג
און מיט איין פינגער:

— אַ קום נאָר אַהער, קליינינקער! שעם זיך
גיט, נעהענטער, נעהענטער. אַט אַזוי! נאָר ריך,
טייערינקער, דאַרף איך האָבן. נאָר ריך!

3. זעליג דער קורצער און אַלטער דער הויכער.

מענרעלי אַלץ אַן אמתער מייסטער מיט אַ
שטאַרקן ועלבסטפאַוואוסטויין האָט בטבע גיט גע-
קאַנט אַריבערטראָגן די קריטיק פון אונזערע גריבלענ-
דיגע, קריינקליכע נאַטורן, וואָס רק זיי קראַצן און
רק זיי זוכן; קייען שטענדיג שאַלעכץ, און דאָס
געזונטע, קערניגע זעהען זיי איבערהויפט גיט.
צו אַזעלכענע איז ער געווען זעהר האַרט, אַפּט
מאַל — אַן אכזר.

דאַרף זיך איינמאַל אַפּזוכן אַ ייד פייטעלזאָן פון
יעקאַטערינאָסלאַוו, וועלכער איז פאַקאָנט געוואָרן אין
דער העברעאישער ליטעראַטור מיט זיינע קריטישע,
מישטיינס געזאַנט, אַרטיקלען וועגן יונגען דור שריי-
בער. אַ קריינקליכע פּערזאָן איז עם געווען, מיט

נריבלענדיגע נייגונגען. קורצזיכטיג און איינגעבוירן.
פארקאטשעט איינמאל אַט דער זעלבער פייטעלזאָן
די אַרבל און שרייבט אַן ערנעץ וואו אַן אַרטיקל
וועגן זיידנס ווערק.

לויט דעם דאָזיגן אַרטיקל איז אויסגעקומען, אַז
מענדעלי איז נאָר פון אַן אַנדער אָפגעשטאַנענער
וועלט, וועלכע שמעקט מיט באָד און מיט ציבעלעס
וכדומה נאָך אַוועלכע מיני יידישע געווייצן. אַט
אַבער, אַז מענדעלי וואָלט גענאַנגען לערנען אין חדר
בײַ דער מומע אייראָפּע און וואָלט ווערן אַ מענש,
אַזוי ווי פייטעלזאָן פאַרשטייט עס... דאָן...

קיינער פון מענדעלים געטרייע לעוער האָבן דעם
אַרטיקל ערנסט ניט באַטראַכט. אַ סך האָבן אים
נאָרניט באַמערקט. דעם זיידן האָט דאָס אָבער
פאַרדראָסן. קומט אַמאָל דער פאַרפאַסער פונם
דאָזיגן אַרטיקל קיין אַרעס און פרעגט זיך נאָך נאָך
דעם זיידנס אַדרעס. זאָגט מען פייטעלזאָנען: „גייט
ניט! דער זיידע איז ברוגו“... מאַכט פייטעלזאָן:
„סײַטש! פאַרוואָס ברוגו? אדרבא. ער האָט דאָס
דאָך מחמת ליבע געשריבן... די „קריטיק“ קאָן זיך
ערלויבן... אדרבא.“ זאָגט מען אים נאָך אַמאָל:
„גייט ניט!“ בלייבט עס דערביי.

אַבער מיט אַ פאָר מעגן שפעטער זיצט דער פאַר-
שטאַרבענער שריפטשטעלער לעווינסקי און נאָך
עטליכע ליטעראַטן ביים זיידן. טראָגט מען אַריין אַ
וויזיט-קאַרטע: פייטעלזאָן. ניט דער זיידע אַ ציה
מיט דער נאָז און אַ פרעג פאַרוואונדערט: „וועלכער

פייטעלואָן, אַשטיינער? מאַכן צו אים די געסט:
„אַפנים, דער קריטיקער פייטעלואָן.“ קוקן זיך
איבער. גייט צו אים מענדעלי אַרויס אין פאָדער-
צימער. קוקט אים אָן פון אויבן אַראָפּ און פון אונטן
אַרויף. אַ נידעריגער, אַביסל דערשלאָגענער מענטש
אזוי פאַר אים געשטאַנען: פייטעלואָן. מענדעלי אַנט-
קעגן אים אַ ריו מיט ברייטע פלייצעס, אַלט און
שטאַרק ווי אַ דעמפּ.

— איר ווייסט! — מאַכט צו אים מענדעלי אָהן
איבעריגע הקדמות — ביי אונז אַמאַל אין קאַפּוליע
איז געווען אַ בעדער, זעליג דער קורצער האָט ער
געהייסן, קורץ ווי אַ דיוושקע אויף קרומע פּיסלאַך.
און אַ גביר אין שטעטל האָבן מיר געהאַט: עוג
מלך הבשן! אַלטער דער הויכער האָט ער געהייסן.
ערב יום-טוב פלעגט אַלטער דער הויכער קומען אין
דער קאַפּוליער באַר אַרײַן און זעליג דער קורצער
פלעגט אים וואַשן. מילא, אַנזויפן אַליין איז נאָך
אַראָפּ ווי גיט איו. שטעלט אייך אַבער פאַר די
כצענע, ווען נאָכן פאַרען און אַנזויפן פלעגט זע—זעליג
דע—ער קו—ורצער דאַרפן אַפניסן אַ—אַלטער דע—עם
הוי—יכן מיט אַ—אַ שע—עפל וואַ—אַסער...

דערבײַ איז מענדעלי מיט איין פּוס אַרויפגע-
קלעטערט אויף אַ שטול, נאָכמאַכנדיג ווי אַ קורצער
וײל נעבעך ווערן הויך און קאָן גיט, ווי זעליג דער
קורצער וײל דערלאַנגען דעם גבירס קאַפּ...
— צוליב וואָס דערציילט איר מיר דאָס? —
פרעגט פייטעלואָן דערשראָקן.

דער זיידע האָט אים אָהן הקדמות דערקלערט:
 — ווילט איר, הייסט עס, אָפניסן מענדעלין מיט
 אַ שע—עפל קאַלט וואַ—אַסער? ...
 דערביי האָט זיך דער זיידע אויסגערייט מיטן
 רוקן און אַזעק, איבערלאָזנדיג פייטעלזאָגען איינעם
 אַליין אין פאָדערצימער.
 אַ קורצע צייט נאָך דעם דאָזיגן ווייט האָט
 זיך פייטעלזאָגן פאַרסמט. די, וואָס זיינען געווען ביי
 דער סצענע מיט דעם „שעפל וואַסער“, האָבן גע-
 לאָזט פאַלן אַ וואָרט, אַז דאָס האָט זיך דער קריטיקער
 גענומען צום האַרצן מענדעלים שאַרפן טאָן... אויף
 וויפיל מיר איז באַקאַנט, האָט זיך פייטעלזאָגן שטענדי-
 גיג אַרומגעטראָגן מיט פינסטערע געדאַנקען. איך
 האָב אים גוט געקענט. דאָס איז געווען אַ קראַנקער
 מענש, אַ גרויסער מעלאַנכאָליקער. אין געשפרעכן
 האָט ער שטענדיג געגעבן אַנצוהערעניש, אַז ער וועט
 פרייהער-שפעטער אַזעק פון לעבן, איידער מען וועט
 אים הייסן ניין.

4. די קריהע נייט!

מענדעלים זפרון איז אויף דער עלטער שוואַך
 געוואָרן. וואָס שאַרפער אַ מעסער איז, אַלץ לייכ-
 טער קאָן ער טעמפּ ווערן. זיין פאַרשטעלונג איז
 אָבער געבליבן שטאַרק, רייך אין בילדער און אין
 פאַרבן און פלעג לויפן פאַראויס זיין וואָרט. דערפאַר
 פלעגן אים אָפט מאַל אויספעלן די געוויינליכסטע

ווערטער, די איינפאכסטע טערמינאלאגיע אויף דעם
אָדער יענעם געביט. ריידן פלעגט ער, כמעט שטענדיג
דיג, היציג, מיט פייער; און פלוצלינג אָנהויבן שטאַמ-
לען און בלייבן שטיין ווי פאַרטראַכט, די האַנט אויפן
הויכן שטערן. ער פלעגט פרוּבן אַנטאַפן דאָס ריכ-
טיגע וואָרט, דעם פעלנדיגן נאָמען: נו, נו... אָפט
מאָל בעטן, מען וואָל אים העלפן דערמאָנען זיך.
אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז ער פלעגט מיט פאַר-
דראָס אַ מאַך טון מיט דער האַנט און אַ זאָג
טון מיט אַ שטילן שטאַלץ, מיט אַ פאַרסורעט שמי-
כעלע:

— די קריהע גייט!...

דערמיט האָט ער געמיינט געבן אַ בילד פון אַ
טייך, ווען דאָס אייז ברעכט זיך און קריהעס לויפן
אַן מיט האַסט איינע אויף דער אַנדערער, ביז זיי
פאַרשפאַרן דעם שטראָם...

„די קריהע גייט!“ — ס'הייסט, די בילדער און
זכרונות זיינען אַזוי אַנגעלאָפן אין זיין אַלטן קאָפּ...
און גיט מחמת שוואַכקייט, נאָר מחמת גבורה מוז
ער אַפּוואָרטן, ביז די בילדער וועלן זיך אַביסל
צענעמען און דער זכרון וועט זיך באַפרייען...

5. כ'האָב שוין מורא!

אין מענדעליס אויגן איז זעהר גיט פּשר גע-
ווען די קונצן-מאַכעריי פון די קלאַמפּערשט יונגע
געלערנטע. אַז ער פלעגט לייענען זייערע וויסנ-

שאפטליכע אַרטיקלען העברעאיש אָרער יידיש, זייער
שווערע שמאַלציגע עברי מיט די לאַטיינערישע האַלבע
און נאַנצע פראַזעס, מיט דעם רעש פון גרויסע נעמען
און ציטאַטעס, פלעגט ער ווערן אין פעס. סקעפֿ-
טיש פלעגט ער עס ציטירן, הויך אויפן קול, און
דערביי זעהר קאָמיש פאַרקרימען די נאָז:

— זעהט נאָר, זעהט נאָר, פלעגט ער נאָכ־
קרימען, „נאָוואָריט“, זאָגט ער, שאַפענהויער, „נאָ-
וואָריט“, מאַכט ער, ניטשע, „נאָוואָריט“, הייסט עס,
קאָנט... אָבער וואָס „נאָוואָרעסט“ דו? — פלעגט
ער זיך ווענדן צום מחבר, פונקט ווי יענער וואָלט
אים געשטאַנען פאַר די אויגן — אַליין, ברוך השם,
האָסטו ניט וואָס צו „נאָוואָרען“...

אָפט מאַל פלעגט ער נאָך דערביי צונעבן אַזאָ
מין „וואָלאָגנישן“ פאַרגלייך:

די שרייבער, וואָס האָבן ליב צופיל אָנשפאַרן
זיך אויף פרעמרע ציטאַטעס, דאָס זיינען אַלע „ווייך־
טירע“, ס'הייסט, חיות אָהן ביינער. זיי האָבן ניט
קיין אייגענעם חוט־השררה, שפאַרן זיי זיך אָן
אזעלכע, וואָס האָבן יאָ.

אַ דריטן מאַל האָב איך דעם זיידן געפונען
לייענענדיג אַן אַרטיקל מיט זעהר קאָמישע גרימאַסן,
אימפראַוויזירנדיג דערביי דאָס געלייענטע, ווי אַן
אַרטיסט אויף דער בינע.

אַ — אַווי!... פלאַטאָן האָט געוואָגט, זאָגט ער...
פלאַטאָן?... אוי, איך בין שוין אומגליקליך! (דערביי
האָט ער זיך געהאַלטן מיט ביירע הענט פאַרן קאָפּ)

וואָס ווײַטער? קרע—ערץ קווי—יאַ אַבסורדום... לאַך־
טײַן? כּוועל אײך זאָגן דעם אמת, כּײַהאַב שוין
מורא... (דערבײַ האָט ער זיך נענומען אָפּרוקן פון
זשורנאַל אָן אַ זײַט), כּײַהאַב שוין נאָר מורא אָנ־
צוהויבן זיך מיט אים...

דערבײַ האָט מענרעלי געמאַכט אַ געוויכט פון
אַ מענשעלע, וואָס דערזעהט אַ לײַב אין דער מדבר.
סײַז פראי געווען צו זעהן דערבײַ זײַנע שאַרפּינקע,
לאַכנדיגע שוואַרצע אויגעלאַך, וואָס האָבן יונג און
שטיפּעריש געפּינקלט פון זײַן ראָזיג פנים מיט די
שניי־ווייסע האַר און באַרד.

6. וועמען אָפּגעבן אַ גרום אין ארץ ישראל?

צווישן דער גרופּע „חובבי שפת עבר“ אין אָרעס
און צווישן מענרעלין איז עפעס פּאַרנעקומען. אָנגע־
הויבן האָט זיך דאָס, ווי שטענדיג, פון אַ קלײַניג־
קײַט און געענדיגט האָט זיך עס מיט אַ שטאַרקן
ברונג. די פרטים זײַנען מיר ניט באַקאַנט. אײך
ווייס נאָר, אַז עס איז דערנאַנגען דערצו, אַז די
„חובבים“ האָבן ניט דערלאָזן אויסקלײַבן מענרעלין
אַלץ אָן ערד־פּאַרויצנרן פונם העברעאישן פּאַראַיין.
מענרעלי האָט דערפון קײַנמאַל ניט גערעדט, נאָר
פּאַרנעסן האָט ער עס ניט. ער האָט זײַן פעס
אויסגענוצט, אַזוי צו זאָגן, אין אַ קינסטלערישער
פּאַרם.

איינמאל איז צו מענרעלין געקומען זיינער אַ
באַקאַנטער יונגערמאַן, וועלכער איז געפאָרן באַד
זעצן זיך אין ארץ ישראל. ביים געווענענען זיך האָט
ער ביים זירן געפרעגט, וועמען ער זאָל דאָרטן
אַפגעבן אַ גרוס.

— וועמען זאָלט איר אָפגעבן אַ גרוס? —
פרעגט מענרעלי איבער און טראַכט אַ וויילע, —
איר ווייסט דאָך, די וועלט איז איינגעטיילט אין
דוכב, צומח, חי ומרבר. ס'הייסט, זי באַשטייט פון
טויטע שטאָפן, פון שפראַצנדיגע, פון לעבעדיגע און
פון ריינדיגע... איז אַט, אויב איר וועט אין ארץ
ישראל טרעפן אַ רומס... רומים האָט איר דאָרטן
אַ סך... שטיינער, ביינער, חורבות... בערגלאַך זאָמט
— זאָלט איר זיי, למען השם, איבערנעבן אַ ברייטן
גרוס אין מיין נאָמען. נו, טאָמער דערזעהט איר
דאָרטן וואו ניט וואו אַ צומח... אַט, אַ טייטל-
בוים, אַ פרישן אחרונ-בוים, אַ מילגרוימיכע, אַ
הרס... אוראי און אוראי דאָרפט איר זיי פון מיר
אַפגעבן אַ שלוס-עליכם. נו, אפשר וועט איר,
אויסער דעם, באַגעגענען אַ חי, אַ יידישע בהמה
אַ צנועה, אַ יידישע ציג מיט אַ באָרר, וואָס שטייט
און מעלה-גרהט איבער די באַקסערן, מיט וועלכע
זי האָט זיך אַקאָרשט אָנגעגעסן... מהיכי תיתי... אַ
בעל-חיים אין ארץ ישראל... גריסט זיי! פאָרוואָס
ניט? נאָר טאָמער באַגעגנט איר דאָרטן אַ מדבר...
אַ מדבר-עברית הייסט עס... אַ חובב, וואָס חובבט
„מעד“ און רעדט העברעאיש, אַזעלכן קאָנט איר

דורכלאָן אָהן אַ גרום. איך וועל אויף אייך קיין
פאַראיבל ניט האָבן!

7. וואָס אַ ייד פאַרנינט זיך.

צווישן די, וואָס האָבן מענדעלין אויסגעשלאָסן
פון דער אָרעסער גרופע „חובבי שפת עבר“, איז
אויך געווען דער באַקאַנטער ציוניסטישער עסקן
פראַנקפעלד. ער איז בשעתן קריג געשטאַרבן. אויב
איך האָב ניט קיין טעות, איז פראַנקפעלד געווען
איינער פון די הויפט־אַנפירער אין דער „קאַמ־
פאַניע“ קעגן מענדעלין אינם פאַראיין. געוויס איז
דער נאַנצער קריג מיט מענדעלין געווען געשמאַקלאָזיג.
איינמאָל איז איינער אַ באַקאַנטער שריפטשטעלער
אַריינגעקומען צו מענדעלין באַזוכן אים. דאָס איז
געווען דוד פרישמאַן.

נייט אים מענדעלי אַרויס אַנטקעגן מיט אַ טענה,
פונקט ווי זיי וואָלטן שוין פון פריהער אָן געהאַלטן
אין מיטן שמועסן:

— ווי געפעלט אייך, פרישמאַן, אַזאַ מעשה?
ראַטשילד... דוכט זיך, ראַטשילד. ווער קאָן זיך
פאַרגלייכן מיט ראַטשילדן? איז ראַטשילד האָט קיין
איינציגן פ' אין זיין פאַמיליע. פאַרזי!... אַזאַ שטאַט
ווי פאַרזי... איין פ'! און ניט אַ פיי, נאָר אַ פ...
מיט אַ דנוש... און אַט אַזאַ ייד ווי פפראַנק-
פפעלד האָט נאַנצע צוויי פייען! וואָס זאָגט איר,
וואָס אַן אָרעסער ייד קאָן זיך פאַרגינען??

8. די אמאליגע און די מאָדערנע חוה.

אין איין שיינעם פאַרמיטאָג האָבן מיר שפּאַצירט צווישן די נעדיכטע אלייען אין פּאַרק מאָדערעפּאַ אין זשענעווע (שווייץ). דערוועהן מיר דאָרטן צוויי אונטערנעשאַרענע מיידלאַך פונם טיפּ קורסיסטקעס, וואָס שפּאַצירן פּלומרשט אַרום אַרום אַ בוים מיט בליהענדיגן בען, און אַ פּונגה האָבן זיי נאָר אַראָפּ־צופּליקן אַ בליהענדיג צווייגל... זיי נאָר זיי האָבן אונז דערוועהן פון דערווייטנס, האָבן די מיידלאַך געמאַכט אַן אַנשטעל, אַז מיינען מיינען זיי נאָר אַנ־קוקן דאָס שענע בליהעכץ און מער נאָרניט. מען־דעלי מיט זיין שאַרפּן בליק האָט פון דערווייטנס דערקענט אַלע העויות זייערע און האָט זיך גע־מאַכט פּלא ידע. פּלוצלינג ניט ער מיך אַ פּרעג:

— אפשר ווייסט איר, וואָס מיינען דאָרטן די מיידלאַך מיט זייער אַנקוקן די נאַטור, דעם בוים הייסט עס?

— ווילן ווילן זיי אַפּפּליקן אַ פּאַר בלומען... און האָבן מורא.

— מורא? וואָס? פאַר וועמען, אַשטייגער, האָבן זיי מורא?

— מסתמא פאַרן שומר פון פּאַרק. כּהאָב גע־הערט, אַז זעקס פּראַנק שטראַף מוז באַצאָלן דער, וועלכער פּליקט דאָ אַפּ אפּילו איין איינציג בלימל.

— נו, איז וואָס? — ניט זיך מענרעלי אַ „ביי־זער“ — און אַז זעקס פּראַנק, און אַז זעכציג פּראַנק?

אויך מיר ווייבער, אויך מיר חוהם טעכטער! —
 האָט ער אויף זיי צוגעשאַקלט רחמנותדיג מיטן
 קאָפּ — חוה זייער באַבע, אַ ליכטיגן גן עדן זאָל
 זי האָבן, איז שוין געווען העלרישער פאַר זיי. גאָט
 האָט איר מחרה געווען: „אינם טאָג, וואָס רז
 וועסט עסן פון בוים, וועסטו שטאַרבן“... און זי
 האָט פאַרט געגעסן און דעם מאַן איינגערעדט, ער
 זאָל אויך עסן, און נאָר פרי צו פאַרווכן דעם טעם
 פון אַן עבירה, פרי פאַרווכן... און אָט יענע דאָרטן,
 אונזערע מאָדערנע חוהם מיט די אונטערנעשאַרענע
 צעפלאַך... אַז אַך און אַז וויי! זעקס פראַנק שטראַף!
 מ—נא.

9. די נאַטור אין לאַץ.

די ליבע פונם זיידן צו אַלץ, וואָס וואַקסט און
 בליהט, איז געווען אַן אומגעוויינטליכע. כמעט אַ
 פיזישע ליבע איז עס געווען. מיט אויגן פון אַ
 ריידנדיגן אויף זיינע שטומע פרידער האָט ער גע-
 קוקט אויף גרינע בוימלאַך, אויף האַלב אויפגע-
 עפנטע בלימלאַך. מער פעלט אייך ניט, איר זאָלט
 פאַר אים אין די אויגן אַפרייסן אַ פריש צווייגל,
 אַפּשניידן אַ בלום און אַריינשטעקן אין קנאַפּ-לאַך!
 איר וועט זיך אים שוין ניט אויסצאָלן.
 — המ... איר זענט, הייסט דאָס, אויך איינער
 פון די, וואָס שטעקן די „פּריראַדע“ אין לאַץ

אריין? ... גיט ער איך א פרענ אזוי פון דער זייט
און קוקט אביסעלע אריבער די שפאקולן און אזוי,
אז איר מוט זיך פארשעמען.

אינמאל בשעת א „באטאנישן“ שמועס זאג איך
צו אים:

— איך רעכן, זירע, אז פלאנצן האָבן עפעס
אויך א נעפיל פון ווייטאָג, ווען מען שניידט זיי,
ווען מען ברעכט זיי אָפּ. פאַמעליך, פאַמעליך קומט
אָן זייער ווייטאָג, אַ סך, אַ סך לאַנגזאַמער, זיי ביי
אַ באַשעפעניש מיט אַ נערוון־סיסטעם, אָבער קומען
קומט ער אָן. נאָר מיר, לעבעדיגע, קאָנען דאָס
דאָזיגע נעפיל גיט באַגרייפן. פרי צו באַגרייפן
אזעלכעס, מוזן מיר האָבן קרעכצן, קאָנזאָולסיעס,
בלוט..

— וואָס הייסט? — מאַכט צו מיר מענרעלי מיט
אזא טאָג, פונקט ווי איך וואָלט אים אויפגעטאָן אַ
נייע און טיפע חכמה, ווי אַשטייגער, שניי איז ווייס
און וואַסער איז נאַס... — פלאַנצן, דאָס זיינען
דאָך אַרנאַנישע באַשעפענישן, וועלכע באַ-
שטייען פון אַרנאַנישע קאָמערלאַך: אונזערע
אַרנאַנישע ברירער!

דערביי האָט מענרעליס פנים אויסגערירקט עפעס
אזוינס, פונקט ווי אין זיינע אַדערן וואָלט גערונען אַ
קלאָרער, קילער זאַפט, און אויף זיין אַלטן, גלייכן
און גריידיגראָהען קאָפּ וואָלטן געוואַקסן יונגע צווייגן
מיט רוישנדיגע בלעטער.

10. אַ מלך און אַ מלפּה.

— כי — כי — כי... —

מענדעלי פלעגט זיך אָפּט מאַל, אין מיטן שווינגן,
צעלאַכן מיט אַן איינגעהאַלטענעם דיניגקען געלעכער
טערל. אָדער ער ניט זיך אַ כאַפּ פאַרן נאַז מיט
צוויי פינגער, דרייט זיך אויף איין אָרט ווי אַ דריידל,
ניך, ניך אויף וויפיל זיין עלטער האָט אים ערלויבט
און לאַכט דערביי מיט אַ דערשטיקט קולעכל. און
אַז איר קוקט אים אָן פאַרוואונדערט און נייגעריג,
בלייבט ער שטיין, גלייכט זיך אויס און פאַלט אייך
אַריין מיט אַזאַ אָדער מיט אַן ענליך בילד:

— איר ווייסט, אַשטייגער, ווי אַ ליטווישער מגיד
ניט אַ משל אין אַ דרשה און מאַלט אייך אויס
אַ מלך מיט אַ מלפּה? איר ווייסט ניט?...

זיצן זיך אַזוי דער מלך און די מלפּה ביים טיש,
איינער אַנטקעגן דער אַנדערער, די קרוינלאַך אויף
די קעפּ, און... קיניגן.

נעמט דער מלך די באַרד אין האַנט, ניט עס
אַ גלעט און אַ בים דעם שפיץ, און ווענדט זיך צו
זיין מלפּה:

— הער נאָר, מיין ווייב, וואָס האַסטו היינט
געקאַכט וואַרמעס?

ענטפּערט די מלפּה:

— וואָס זאָל מען קאָכן? טייגלאַך מיט בעבלאַך
האַב איך געקאַכט!...

11. א „ בורא-מיני-מוזנוחל“.

איינמאל איז געקומען צו רייד וועגן דער יידישער
געטאפסיכאלאגיע: א נעמיש פון גאטספארטיג-
קייט און פראקטישקייט; פון עולם הבא און עולם הזה; א
מין משונהדיגער סיאמעזישער צווילינג, וועלכע קומען
אויס צווישן זיך זעהר גוט. איינס שטערט ניט דאס
צווייטע. אפט מאל דערנייט עס צום אכסור, צו א
פארזעהעניש. אזוי קאנען מיר זיך אויסמאלן א
יידישן פראצענטניקל, וואס בענשט גאכן אקארשט
גענעסענעם מיטאג, נעפן אים שטייט א יידענע אן
אלמנה און בעט זיך, ער זאל אזוי גוט זיין אפ-
ווארטן אביסל מיט דעם וואכער. און מחמת ער
טאר ניט מפסיק זיין, בענשט ער און ציילט איר
דערביי אויף די פינגער: בחן, בחסד, ברחמים,
רבים... און אזוי ווייטער. דאס איז ניט קיין צביעות.
ער איז ערליך, סיי אין בענשן, סיי אין ציילן די
פראצענטן אין איין און דערועלבער צייט. גענוי
אזוי „ערליך“ איז דער מארוויכער, וועלכער נעמט
צו שבת א ננכה פון ויינעם א „קונד“. ער נעמט
עס צו מיטן ברעג טלית, ווייל האלטן מיט דער
בלויזער האנט טאר מען ניט, סיאז מוקצה... (ביי
ווייסענבערגן). דערועלבער משונהדיגער גייסטיגער
צווילינג איז צו זעהן אויך ביי יענקל שאפשאוויץ
אין שלום אשם „נאט פון נקמה“.

— וואצו זאלן מיר דאס זוכן ביי אזעלכע פיינע
לייט ווי יענקל שאפשאוויץ? — ניט מענרעלי א רייד

און אַ ברייטער שמיכל צעניסט זיך אים איבער די
דינע ליפן, דאָס איז צו זעהן אַפילו פונם „בורא
מיני מוונותל“...

— וועלכער „בורא מיני מוונותל?“

— אויף אַ יידישן ברית... ווען מע דערלאַנגט
צום טיש די שענע טייגלאַך געפרענגלט אין מאָן
און אין האָניג... און דאָס איז שוין אַלעמען ירוע,
אַז אַזעלכענע טייגלאַך זיינען פאַרקנאַטן אויף גאַלע
איער און מע דאַרף זיך אויף זיי ניט וואַשן. די
ערשטע שטרעקן אויס זייערע הענט נאָך די טייג-
לאַך די „פני“ פון ברית, מראדאטראניקעס, יידן
מיט תורה. נאָר איידער זיי מאַכן די ברכה, נעמט
מען דרייען דאָס שטיקל טייגל מיט די פינגער, מע
בורקט עס, ווי אַ שוחט אַ לונג און לעבער. בערד
און פאות נעמען זיך צוזאַמען אין קרייז, אויגעלאַך
פינקלעך, גערגעלאַך לויפן אַרויף און אַראָפּ, און
ס'הויבט זיך אָן אַ באַלעבעטשעריי: דאַרף מען זיך
יאַ וואַשן אַדער ניט וואַשן... מער ווי אַ כוית, ווייניגער
ווי אַ כוית... אַפילו ס'איז פאַרקנאַטן אויף ביצים,
איז אַבער אפשר דאָ אַ חשש פון מים... אַפילו דער
„באר מים חיים“ זאָגט... נאָר „חיי אדם“ שטעלט
זיך אַזעק... אמת, מחמת טרחה קאָן מען מיקל
זיין... און דאָס טוען קלונגע יידן, יידן, וואָס ווייסן,
אַז אייער-טייג איז שוין דורכגעגאַנגען אַלע אינד-
סטאַנצן פון „מיראַוואַי סודיאַ ביון סענאַט“, פון,
להבריל, רעם רטב"ם ביון שולחן ערוך. איז, רוכט

זיך, אַ סך גלייכער: האָסטו גענומען אַ שטיקל
טייגל אין האַנט, מאַך אַ ברכה און נעם און פּרר—
ע—עם! (דאָס האָט מענדעלי אַרויסגעערעדט מיט
קאָמישער וואוט) גיין... מע מוז זיך טיילן מיט דעם
שטיקל טייגל מיטן רבונג של עולם, מע דרייט עס
ווי פשוט־מאַכער... יאָ בורא מיני מזונות, ניט בורא
מזונות... סע דרייט זיך ווי אַ „בורא מיני מזונותל“
צווישן די פינגער... ביי... עס ווערט ניט גוט קוקנדיג
סי אויף זיי, סי אויף די טייגלאַך.

— זירע — האָט זיך דער צוהערער לאַכנדיג
אַפּגערוּפּן — אַ טיש, וואָס מען האָט אויף אים
געגעסן און ניט גערעדט קיין דברי תורה, איז פונקט,
ווי מיזאַל עסן פון עבודה זרה... אַ בפירושע שטעלע.
ניכער צווינגט אַט דאָס די פרומע גוטע לייט ביים
ברית צו מאַכן אַזעלכענע אַנשטעלן...

— גיין... האָט מענדעלי לאַנגזאַם געענטפערט,
— אַ תירוץ, פאַרשטייט זיך, קאָן מען געפינען. ס'איז
אַבער פאַרט דער „בורא מיני מזונותל“. איר זייט
נאָך ניט דערנאַנגען דעם סוד פון אַ „בורא מיני
מזונותל“ אויף אַ ירישן ברית...

12. אַ וואָר אַ בייט שיקל.

אין זשענעווע, אין ענגלישן פאַרק, בין איך איינ-
מאַל געזעסן מיט מענדעלין אויף אַ פּאַנק און געד-
וואָרעמט זיך אין דער ערשטער וועסנע-וון.

מענדעלי איז געוועסן אין זיין געוואנטענעם האלב-
צילינדר-הוט און עפעס געטראכט.

אַ וואַראַבייטשיקל אַ קליינס, גראַהס איז אַראַפֿ-
געפֿלויגן צו אונזערע פֿיס און גענומען באַדן זיך
אין אַנגעוואַרעמטן זאַמל. דערנאָך איז עס אַ וויילע
געבליבן זיצן, ווי אַ קינד אין וואַנע, און אַנגעקוקט
אונז פֿון אונטן אַרויף מיט שפּיצעכיגע פֿייגלשע
אויגעלאַך. אַזוי פֿיל קאָמישע קינדערשע גוטמוטיג-
קייט איז געווען אין זיין קוקעלע, וואָס איז געווען
דערצו נאָך פֿאַרשטשורעט פֿון דער זון. ער האָט,
דוכט זיך, געוואַלט זאָגן:

— אייך, מענשן, איז גוט; מיר, מ'שטיינס גע-
זאָנט, נאָטס באַשעפעניש איז אויך גוט. לאַמיר
לעבן בשלום!

מענדעלין האָבן פֿלוצים גענומען רינען טרערן
פֿון די אויגן. ער האָט אַרויסגעצויגן זיין שנייד-
ווייס טיכעלע און גענומען טריקענען זיך די טרערן
אונטער די שפּאַקולן.

— וואָס איז, זיידע?

ער האָט מיר אַנגעוויזן אויפֿן וואַראַבייטשיקל
און מיט אַ ווייכהאַרציגער, צעוואַרעמטער שטים גע-
נומען ריידן:

— גיט נאָר אַ קוק... סע לעבט... סע וויל לעבן.
ס'בעט זיך... אַ יחוסל אין נאָטס וועלט... אַ פֿיטש-
מאָנטשיקער... אַ ברעקעלע... טשעפעט מיך גיט...
טשעפעט מיך קיינמאָל גיט... כ'בין נאָטס מוויניקל...

היפיל דארף איך דען אויף דער ערד? ... א שטיין
קאָן צעגליין... א צער בעל חיים!...

איך האָב געהאַט דאָס געפיל, ווי ווען אַן אַלטער
יוסף לאָזט זיך דערקענען צו זיין פאַרפאַלענעם
שטומען ברודערל אין דער נאַטור, וועלכן ער האָט
אַקאַרשט דערקענט, אינם אַנגעוואַרעמטן זאַמר צו
זיינע פיס.

13 פאסטאָיאַל צעם.

מענרעלי איז געווען אַ זקן אַ ייר. ער האָט
דערציילט, אַז ער איז איבער אַכציג. נאָר מענשן,
וואָס קענען אים, האָבן געמאַכט אַ רעכענונג פון
איבער ניינציג...

מענרעלי איז נאָך כמעט ביז עטליכע חרשים פאַר
זיין פטירה גענאָגען גלייך, מיטן רוקן אויסגעבויגן
אויף הינטן. ח. נ. ביאליק האָט אויף דעם געמאַכט
אַ וויץ, אַז אינם זיידנס עלטער האָבן זיך איבער-
געביטן די יוצרות. אַלע אַלטע לייט, וואָס עלטער זיי
ווערן, אַלץ מער בויגן זיי זיך איבער נאָך פאַרנט,
און מענרעלי — וואָס עלטער ער ווערט, אַלץ מער
בויגט ער זיך איבער אויף הינטן...

דער זיידע-פלעגט אַלע אין דערפריה, סיי זומער,
סיי ווינטער, געמען אַ קילע וואַנע און האָט זיך
שטענדיג געפילט פריש. האַלב וויציג, האַלב ערנסט
האַט ער זיך ניט איינמאַל אויסגעדריקט, אַז... אָהן

הונדרט צוואנציג ניט ער זיך ניט אונטער... ער
האָט מיט דעם רבונג של עולם אַ קאָנטראַקט...
אָזוי האָט ער נאָר גערעדט. נאָר ערגעץ וואו,
טיף אין האַרצן האָט ער געגלויבט, אָו ער וועט
לעבן און לעבן און ס'וועט זיך קיינמאָל ניט ענדיגן.
ווי אָזוי דאָס וועט געשען, קאָן מען ניט וויסן. אַלע
— יאָ, ער — ניט... דאָס האָט מען געפילט אין זיין
נאַנצן האַלטן זיך, אין זיין באַהאַלטענעם שמייכעלע
אין די אויגן־זייגלעך, ווען ער האָט געקוקט אויף
ייִנגערע פון אים, קריינקליכע...

קיין איינציגער צאָן איז אים שוין לאַנג ניט
געבליבן. נאָר ווי ביי אַלע אַלטע לייט, האָבן זיך
אים די יאָסלעס אָזוי אַנטוויקלט און פאַרהאַרטעוועט
געוואָרן, אָו ער פלעגט מיט זיי קייען אָזוי גוט, ווי
מיט ציין. ס'ידן ער פלעגט ריידן. אָזוי איז ניט
געווען קענטיג, ווייל די באַקן זיינען אים געבליבן
נאָרמאַל, אָהן איינגעפאַלענע פאַרקנייטשטע לעכער.
בקצור, ער האָט גענומען, אַפנים, קוקן אויף ציין,
ווי אויף אַן איבעריגער זאָך, ווי אויף אַן עפיואַד,
וואָס קומט אָן און גייט אַוועק אין לעבן.
איינמאַל, ווען ס'איז אויסגעקומען ריידן מ'ב
ציין, מאַכט ער:

— ציין, דאָס זיינען דאָך „פּאַסטאַיאַלצעס“, שטייען
אין און גייען אַוועק. און אַז פּאַסטאַיאַלצעס גייען
אַוועק, ערשט דאָן ווערט גרוימיג אין שטוב. ניטאָ
קיין איינגשאַפט, קיין ווייטאָג... אַ ליכט אין די אויגן!

14. „ער איז געקומען זיך געזעגענען“

פינרעסטוועגן, אז מענרעלי פלעגט עפעס קראנק
ווערן, פארקילן זיך אָדער גלאַט פילן זיך שלעכט,
פלעגט ער זיך איינזיקלעך אין דער באַבעס וואַלענער
פאָטשיילע, אַריינלייגן זיך מיט זיין לאַנגען גוף אין
בעט און פלעגט פאַר זיך שטילינקערהייט קרעכצן.
זיין בטחון, אז ער, מענרעלי, וועט אומניין דאָס,
וואָס וועט אַמאָל קומען, וואָס מוז אַמאָל קומען,
האַט זיך, אַפנים, אַ שאַקל געטאָן. ליגט ער זיך
אזוי מיט פאַרמאכטע אויגן און זיפצט מיט אַפגע-
האַקטע דערשראַקענע זיפצעלאַך:

— מאַמע, אוי, מאַמע, מאַמע, אוי, מאַמע...

דעם זעלבן געפיל פון באַהאַלטענער מורא פאַר
דעם, וואָס מוז אַמאָל קומען, האָב איך איינמאָל
דערשפירט ביי מענרעלין און רוקא אין אַ זומער-
טאָג און רוקא, ווען די זון האָט געלויכטן, און
דער זיידע איז געווען קערך-געזונט. איך בין דאָן
צו אים אַרויפגעשפרונגען אַפגעזעגענען זיך מיט אים,
ווייל אין עטליכע שעה אַרום האָב איך געמוזט
אָועקפאַרן קיין אויסלאַנד. דאָס איז געווען אין
אַרעס.

געפונען האָב איך דעם זיידן אין זיין גרויסער
ביבליאָטעק, אויף דיענטיאַרנע נומער 4, ביי אַ
ספר און ביי אַן אַפגעקילטער גלאַז טיי.
איך האָב אים גלייך דערקלערט, אז איך בין
אַרויף נאָר אויף אַ פאַר מינוט.

מענדעלי האָט ניט ליב געהאַט אָועלכע גע-
כאַפּטע ווייטן. ער האָט בכלל ניט ליב געהאַט
לעבן אין איילעניש, שרייבן אין איילעניש, שמועסן
אין איילעניש.

האָט ער מיר אַביסל ברוגורין אַ זאָג געטאָן:
— היינט צוליב וואָס זייט איר אַרויף?
— זיידע, איך בין אַרויף נאָר געזעגענען זיך
מיט אייך, ווייל אין אַ פּאָר שעה אַרום מוז איך
אָועקפּאָרן.

דער זיידע האָט זיך אויפגעשטעלט, אָפּגעמאַסטן
מיך מיט אַ דורכדרינגענדיגן בליק און... פּלוצלינג
געלאָזן זיך לויפן איבער אַלע טירן, איבער אַלע
צימערן פון זיין וואוינונג. לויפט און קלאַפּט מיט
די טירן און רופט דער באַבען הויך אויפן קול,
דעמאָנסטראַטיוו:

— פעסיניו, פעסיניו! וואו ביסטו דאָרטן? נאָ,
הערסט? מען איז זיך געקומען „זעגענען“ איז מען גע-
קומען... קום גיכער, מען איז געקומען „זעגענען“ זיך!...
פון זיירנס קול און פון זיירנס לויפן האָב איך
פאַרשטאַנען, אַז מײן „געזעגענען זיך“ האָט אַרויס-
גערופן נאָר אַן אַנדער שטימונג, ווי איך האָב גע-
וואָלט. עס האָט ביים זיידן אַרויסגערופן אַ סיטואַציע
מיט יעקב אבינו, בשעת ער געזענגט זיך מיט זיינע
קינדער; מיט משה רבנו, ווי ער געזענגט זיך מיט
יהושע בין נון.

זייט דעם, קומענדיג צופאָרן קיין אַרעם, בין
איך צום זיידן קיינמאַל מער ניט געגאַנגען אָפּ-

זענענען זיך. איך פלעג עס אויסמירן און פאר-
שווינדן און א „זייט געזונט“! און דער זיידע האָט
דערפאר קיינמאל קיין פאראיבל ניט געהאַט. פאר-
קערט, דערווע ענדיג מיך פלוצלינג נאָך אַ סך חדשים
ביי זיך אין שטוב, פלעגט ער מיך אויפנעמען אַזוי,
פונקט ווי ערשט נעכטן זיינען מיר זיך צעגאַנגען
אין מיטן אַן אינטערעסאַנטן און איבערגעריסענעם
שמועס.

15. אַט דאָס איז שוין מיין קראַסאַוויצע!

מענדעלי האָט אין זיין לעבן צוויי מאָל החונה
געהאַט. דאָס ערשטע מאָל ערנעץ וואו אין וואָלין
אויף אַ נבירס אַ טאַכטער, מיט עפעס אַ פעלער.
מיר רוכט: מיט אַ בעלמע אויף איין אויג. דאָס
צווייטע מאָל אויף דער „באַבען“, ווי מיר האָבן זי
אַלע גערופן. אַ הויכע, אַ מאַגערע יידענע פון בער-
דיטשעו מיט גרינליכע אויגן. זעהר אינטעליגענט
און זעהר קאַרג. אויב זי איז אַמאָל געווען שען,
דאָס איז, אויגן יונגע, שווער געווען צו דערקענען,
ווייל די באַבע איז געווען זעהר איינגעראַרט ווי
אַ מומיע. איך זעה נאָך ער היום פאַר די אויגן
איר הויכע, איינגעבויענע פיגור, אירע איינגע-
שנירטע שטאַלצע ליפן, איר אויסגעשטרעקטע מאַ-
גערע האַנט, ווען זי דערלאַנגט טי מיטן צוקער אין
נלאָז און זאָגט אַפּ איר פּסוק:
— נאַטיע טשאַיו, פעיטיע! (נאַט איך טי, טרינקט).

לעבן האָבן דער זיירע און די באַבע געלעבט
בשלום. הלואי אויף אלע ייִדישע קינדער געזאָגט
געוואָרן. מיט דעם גרעסטן דרך ארץ איינער צום
אַנדערן. קוקנדיג אויפן זיידן, האָט מען געקאָנט
מיינען, אַז אַ גליקליכערער אַלטיטשקער איז גאָר
אויף דער וועלט גיטאַ.

איינמאָל אין זשענעווע, וואוהין דער זיירע איז
אַנטלאָפן פון די פּאַנאַמען נאָך דער ערשטער
רוסישער רעוואָלוציע, זיצן מיר אַזוי ביי אים אין
אַרבעטציימער. אַ קליינע גרופע יונגע לייט סטודענטן
און שמועסן. די באַבע איז אַזעק מאַכן טיי. פרעגט
אונז מענדעלי, ווי מיר פאַרבריינגען דאָ די צייט.
ענטפערט מען אים: גאַנץ נוט, גאַנץ פרייליך. מע
מאַכט לאַנגע שפאַצירנאַנגען אין די בערג. דער
וויין אין די דערפלאַך איז נוט... מען זינגט. שיינע
טייליאַך איז אויך דאָ אַ סך.

מענדעלי האָט זיך שטאַרק פאַראינטערעסירט
און דוקא מיטן „שענעם מין“, ווער זיינען זיי, ווי
זיי זעהען אויס. יערער האָט אָפּגעהאַרציג דערציילט
פון זיין „רולצינייע“.

דער זיירע האָט זיך דערוואַרעמט, איין בעקל
האָט אים גענומען פלאַמען, און פלוצלינג מאַכט ער,
האַלב מיט געמאַכטן, האַלב מיט אמתן פאַררואַס:

— און איך ווייס ניט, וואָס מיט מיר איז פאַר
אַן אומגליק! וואו אַ פאַסקורסטווע, איז זי דאָ ביי
מיר...

אין דער רנע איז אָנגעקומען די באַבע מיט
צוויי גלעזער טיי אין ביידע הענט. ווי צוויי הכרלה-
בעכער האָט זי עס געטראָגן.

האָט זיך מענרעלי אויפגעשטעלט איר אַנטקעגן,
געמאַכט אַ מין קאָמישן רעוועראַנס און אָנגעוויזן
אונז אויף איר מיט צוויי אויסגעשטרעקטע אַרעמס:
— אַט דאָס איז שוין טיין קראַסאַ-
ווִיצע!...

— וואָ-אַס? וואָ-אַס?... האָט די באַבע אָג-
געהויבן פאַרדעכטיג צו שטאַמלען.

דער ווידע איז גלייך רוהיג און בראַוו געוואָרן:
— גאַרנישט, פעסיניו, גאַרנישט.

די באַבע האָט אַוועקגעשטעלט ביידע גלעזער
אויפן טיש, מיטן צוקער אין טיי, און אָפּגעזאָגט
איר פּסיק:

— נאַטיע טשאַיו! פעיטיע!

16. קוקט מיך אָן!

מענרעלי פלעגט זיך נאָר ביסלעכווייז געוויינען
צו נייע מענשן. פאַר אומבאַקאַנטע איז ער געווען
פאַרשלאָסן. מיט נייע באַקאַנטע פלעגט ער זיך
באַנעמען העפליך, אָבער טרוקן. ווי יעדער קאָ-
בינעט-מענש, וואָס איז שטענדיג אַריינגעטאַן אין
זיין אינערליכער וועלט, האָט ער ניט ליב גע-
האַט אומגעריכטע פאַמילערע אורחים. און הויפּט-
זאַכליך — ווען ער האָט געהאַלטן אין מיטן אַרבעט.

אין אַזאַ מאַמענט קלאַפט מען אים איינמאַל
אין טיר און מען זאָגט אים אָן די בשורה: אַ ייד
מוז אים זעהר נויטיג זעהן.

מענדעלי איז צו אים אַרויסגעגאַנגען:

— וואָס וועט איר זאָגן גוטס?

— איך בין דאָ אין אַרעס אונטערוועגס — האָט
אים דער נאַסט אָפּנהאַרציג דערקלערט — איך
בין אייערער אַ טרייער לעזער, אַ חסיד אייערער,
האַב איך זעהר, זעהר געוואָלט אייך אַנקוקן...

— אַזוי! אַנקוקן?

מענדעלי האָט זיך פאַר זיין נאַסט גענומען דרייען

אַרום זיך אַליין:

— אָט, אָט, ביטע, קוקט מיך אָן פון פאַרנט...
אַצינד, זייט מוחל, פון דער רעכטער זייט. פאַר-
טיג? און אָט האָט איר מיך פון הינטן. שוין?...
איצטער, איך בעט אייך, די לינקע, די לינקע זייט.
באַפרידיגט?

און דער זיידע לאָזט שטיין דעם אומגעבעטענעם
אורח און גייט אַזעק גלייך צו זיך אין קאַבינעט
אַריין.

17. נוואָלד... איר לאָזט דאָך נאָר אַ
וואָרט ניט אויסריידן!

מענדעלי איז געווען אַ שטאַרקער פוסגייער.
לאַנגע שפאַצירונגען האָט ער ליב געהאַט דאָס
חיות. אויף זיין אַלטן סוקעוואַטן, אונטן אָפּגע-

ריבענעם שטעקן פלעגט ער זיך זעלטן אָנשפּאַרן.
ער פלעגט אים האַלטן גלאַט אַזוי אין דער לינקער האַנט.
די רעכטע האַנט אין בוועם. רעם שטעקן פלעגט
ער נעמען אין דער רעכטער האַנט און אַראָפּלאָזן
אויף דרײַער נאָר ראָן, ווען ער פלעגט דערזעהן,
ניכער דערשפּירן, ניט ווייט פון זיך אַ קאַנאַזקע,
אַ פאַרדעכטיגן שטיין, אַ משופּעריג בערגל. אָפט
מאָל פלעגט ער נאָך דערביי נעמען זיין באַלייטער
אונטערן אָרעם... נאָר פרי מען זאָל ניט מערקן,
אַז דאָס טוט ער מחמת מורא געשטרויכלט צו
ווערן, פלעגט ער דערביי אַריינפאַלן מיט אַ פּאָר
ווערטער, ווי איינער, וואָס ביגרט אָן אַן איבערנע-
ריסענעם שמועס:

— יא, איו וואָס האָב איך אייך געוואָלט זאָגן
דערמיט...

— מיט וואָס??

— אָט מיט רעם... מפה וואָס האָבן מיר אַקאָרשט
גערעדט?

אָבער ווי נאָר די קאַנאַזקע אָרער דאָס פאַר-
דעכטיגע בערגל איו אַריבער, פלעגט שוין מעגערעלי
וידער אָפּלאָזן רעם באַלייטערס אָרעם, פלעגט
שפּרייזן פּראַנק און פריי, איין האַנט אין בוועם-
קעשענע און מיט דער צווייטער געווינט רעם סוקע-
וואַטן שטעקן אָרער געקלאַפט צום טאַקט אויף די
שטיינרלאַך אין וועג.

ריידן האָט מעגערעלי געקאָנט שעהן-לאַנג, ווי
אַלע עלטערע קינסטלער און ריינקער, וועלכע קאָנען

נאך געבן און ניט מער נעמען. זיי ווייסן צופיל,
 זיי האָבן רערלעבט צופיל — ווילן זיי זיך נאָר אַרויס-
 זאָגן. אויסצוהערן דעם צווייטן, דעם יונגען דור,
 האָבן זיי מער קיין שום גערולד און קיין שום אינד-
 טערעס. זייער וועלט איז שוין אָפגעשלאָסן, אויס-
 געפילט. אויך דער גרעסטער רעזערוואַר איז באַ-
 גרעניצט. נאָר די יונגט איז עלאַסטיש און קאָן
 אויפנעמען מער, וויפיל זי באַדאַרף.

מאָכן מיר איינמאַל אַ לאַנגען שפּאַצירונג צום
 פּטריסאַלעו (אַ באַרג אין זשענעווע). ביון סאַלעוו
 איז אַ וועלכע אַכט קילאָמעטער, צוריק — אַכט
 קילאָמעטער. האָבן מיר אַ קימאַלן פון זעכצען
 קילאָמעטער. אַרויסגעגאַנגען זיינען מיר נאָך פרייה
 שטיק אַזוינער עלף. און געקומען צוריק אין שטאָט
 אַזוינער פיר—פינף נאַכמיטאָג. כמעט די נאַנצע
 צייט האָט מענדעלי דערציילט. איך בין געגאַנגען
 און זיך צוגעהערט און שווייגנדיגעהייט באַוואונדערט
 דעם זיירנס פיזישע קראַפט און אויסדויער. פאַר
 דער נאַנצער צייט האָט זיך מענדעלי נאָר צוויי מאָל
 צוגעזעצט אויסרוהען. די געשיכטעס פון זיין לעבן,
 זיינע ביבלישע, גראַמאַטישע, זאָלאָגישע און באַ-
 טאַגישע באַטראַכטונגען זיינען געווען אַזוי אינד-
 טערעסאַנט און אַזוי פאַרבנרייך, אַז איך האָב קיין
 שום חשק ניט געהאַט איבערשלאָגן אים אין מיטן.
 ס'האַבן זיך ביים זיידן, אַזוי צו זאָגן, מיט איין מאָל
 אויפגעשפּאַלטן אַלע קוואַלן און פאַרשפּרודלט מיט
 זייער שוים דעם שליאַך, יעדן בוים און שטיין און

פויגל — אלץ, וואָס מיר האָבן באַגעגנט אויף
אונזער שפּאַציר.

נאָר פאַרנאַכטליך, ווען איך האָב דעם זיידן צו
געפירט צו זיין הויז, האָב איך מיך דערפילט מיט
און גענומען זוכן אַ מיטל ווי אַפּצושטעלן דעם
זיידנס פרויזנרינג געשפרעך. מאַך איך:

— זיידע, אַנטשולדיגט, וואָס איך פאַל אייך אַרײַן
אין די רייד. כ׳האַב אייך טאַקע געוואָלט זאָגן,
אַ... אַ...

שלאָגט מיך איבער מענרעלי מיט באַהאַלטענער
קפירה:

— גוואָלד, ס׳אַראַ מאַדנער מעגש איר זייט!
איר לאָזט דאָך נאָר אַ וואָרט ניט אויסריידן...
ניט ווילנדיג האָב איך אויסגעשאַסן מיט אַ געד-
לעכטער:

— עי, זיידע, דאָס איז שוין ניט ריכטיג, איך
בעט אייך איבער, אָבער איר רעדט דאָך שוין, קיין
עין הרע, אַ שעה פינף. איך האָב דאָך די גאַנצע
צייט געשוויגן.

דער זיידע איז אַ וויילע שטעהן געבליבן פאַר-
פלעומט. עפעס ווי אויפגעכאַפט זיך פון טיפן טרוים.
ער האָט זיך אַ ריב געמאַן דעם שטערן:
— יא, מאַכט ער, כ׳בין שוין אַ—למ!

דאָס איז געווען דאָס איין איינציגע מאָל פאַר
דער גאַנצער צייט, וואָס איך האָב מענרעלין געקענט,
ער זאָל זיך מודה זיין, ער איז שוין אַלט.

18. ווי אזוי עס וואקסט אן אונערקע.

בשעתן שפאצירן פלעגט מענרעלי קיין איין זאך
ניט דורכלאזן אומבאמערקט. א בוים: אהא! אט
אזוי וואקסט ער, אט אזוי בליהט ער! א פויגל
דורכגעפלוין: אהא! אט דאס איז ער, אט אזוי
לעבט ער, אט אזא נעסט בויט ער; א זשוק גראבלט
זיך אין גראז: א זשוק? ס'קאצט קומט! א נאסט!
אין באַלד א פרעס צו דעם האַל, א מאַך מיט
ביידע אַרעמס, און מענרעלי ווערט א זשוק, אן
אמתער זשוק. נאָר אין גרויסן פאַרמאָט.

מענרעלי פלעגט מערקווירדיג קאָפירן אַלע חיות
און עופות און אינסעקטן, וואָס ער האָט געקענט
פון זעהן אָדער וואָס ער האָט אַמאָל שטודירט, באַ-
אַרבעטנדיג אין העברעאיש זיין נאַטור־געשיכטע:
„תולדות הטבע“. וויל ער, ווערט ער אַ לייב מיט
ברענענדיגע אויגן, וועלכער גייט אַרום אומרוהיג
און קיזערליך אין שטייג; אן אָרלער מיט אַ קרומען
בלוטדורשטיגן שנאָבל און מיט אַנגעצילטע שאַרפע
נעגל, בשעת ער פאַלט אַרויף אויף זיין קרבן; אַ
ברילן־שלאַנג, אַ ווילדע קאַטשקע; אַ שטאַרך אויף
איין פיסל, וועלכער קוקט לאַנגנאַזיג און רבניש
אין וואַסער אַרײַן, מיט זיין פליכעוואַטן קאָפּ „אַהן
אַ יאַרמעלקע“...

די פיינסטע, האַר־דיגע עפעקטן, ביים קאָפירן,
האַט מענרעלי דערגרײכט מיטן שפייץ־נאָז. אזאַ מין
באַוועגליכן שפייץ־נאָז האָט שוין דער זיידע געהאַט.

דאָס מיטל־ווענטל פון זיין נאָז איז געווען עטוואָס
לענגער פון די נאָזלעכער. דאָס האָט אים צוגעד
געבן אַן אויסדרוק פון סאַרקאַזם, פון „צולהכעים“.
דאָרויף איז געווען אַ ווייכער טעמפער שפיץ, אַ
באַוועגליכס, אַ צאַפֿלדיגס, פול מיט געפיל און מיט
גערון. אַ מין אויסנאַננספונקט פון אַלע זיינע
גרימאַסן.

— איר ווילט זעהן — מאַכט איינמאַל דער זיידע
— ווי אַ לייב מאַכט אַ ברכה אויפן שטיק פלייש,
אידער ער געמט זיך עסן?

מענדעלים שפיץ־נאָז גיט זיך איין ציה. די נאָז
ווערט טעמפ און פאַרשוואומען מיט דער אויבערשטער
ליפ, ווי ביי אַ גרויסער קאַץ. די אויגן ווערן שטאַר
און גרויס און צינדן זיך אָן. די הענט קרימען
זיך אויס ווי מוראדיגע לאַפּעס און רוקן זיך אַריין
טיף אין אַ ווייכער זאַפטיגער מאַסע.

— אַצינד קומט די ברכה! — זאָגט מענדעלי,
פאַרוואַרפט דעם קאַפ אָן אַ זייט און לאָזט אַרויס
אַ ברייטן, ווייכן און טיף־דונערנדיגן רייטש:
— ר—ר—ה—ה!

ערשט דערנאָך געמט ער זיך צום „רייסן“ און
„פרעסן“.

— אָהן אַט דער דאָוויגער צערעמאַניע — דער
קלערט נאָכדעם מענדעלי, ווען ער ווערט צוריק אַ
מענטש — אָהן פאַרוואַרפן די גרינע אָן אַ זייט,
אָהן צודעקן דאָס שטיק פלייש מיט די לאַפּעס, ווי
אַ פּרומער ייד, להבריל, די חלות... און אָהן אַ

ריטשע טון זיין „ה-ה-ה-מוציא“ קאָן רבי לייב ניש
עסן. אַז מען שמועסט... א-א-א פרומע זאָך!
— איר ווילט זעהן — ניש מיך מענדעלי אַ
פרעג אַ צווייט. מאַל — ווי עס וואַקסט אַן
אונערקע? —

מענדעליס שפּיץ-נאַז ניש זיך אַ ציה, נאָך אים
דער גאַנצער פנים, דער האַלו, דער גאַנצער גוף
— אַלץ ווערט עפעס אַזוי שמאַל און ציהט זיך
קאַפּ-אַראַפּ, און אַלץ אַזוי לאַנגזאַם, לאַנגזאַם אין
איינ געקרימטער ליניע, וועלכע בלאַזט זיך אַן און
גלייכט זיך דערנאָך אויס... און איר זעהט פאַר
זיך באַשיימפערליך ווי אַ יונגע אונערקע פול מיט
בלאָטירלאַך קריכט געבויון מיט דעם געלינקען,
בליהענדיגן בעכערל איבערן בייט. ווערט אַלץ לענגער
און קרימער, ניסט זיך אַן מיט זאַפט, שטופט אַפּ
מיטן נאַז די בלעטער, גלייכט זיך אויס און בלייבט
ליגן בייכיג און צייטיג אויף דער זאַפטיגער ערד.

19. אַ גביר און אַ דאָקטאָר.

די ביטערע אַרימקייט, דאָס גראַשענע לעבן אין
דער אַמאָליגער קאַפּוליע — מענדעליס געבורט-
שטאָט אין דער ליטע — האָט געפירט צו טיפּסטן
דרך-אַרץ פאַר דעם, וואָס האָט די מטבע. ביי
ווילדע און האַלב-ווילדע פעלקער פאַרנעמט דעם
זעלבן פלאַץ דער קולאַק. אין די אַמאָליגע ייִדישע
שטעטלאַך, אָנגעפילט מיט דערשראָקענע יידעלאַך,

וואָס האָבן נאָר מוט צו פאַטשן זיך פאַר עליוח,
האַט דעם פלאַץ פון שטאַרקן פאַרנומען דער „קלייך“
קאַפיטאַליסט“, מיִשטייגס געוואָנט...

דער קלאַסן־קאַמף, די עקאָנאָמישע פּראָבלעמען
האַבן נאָך געשלומערט אין זייערע הייבלאַך. די
ווייִס־רוסישע חשכדיגע־שטעטלאַך האָבן פון זיי אַפילו
מיטן שפיץ־אויער ניט געהערט.

דער איינציגער רעוואָלוציאָנער, וועלכער האָט
געבונטעוועט קעגן די גבירים און פּראָטעסטירט קעגן
דער „הערשנדיגער אָרדענונג“ איז געווען... דאָס
שנייערל. שמחת־תורה, אַז ער פלעגט זיך אָנשפּורן,
פלעגט ער קומען צו לויפן אָהן אַ קראַנג אין בית־
מדרש און פלעגט אָפּבונטעווען קעגן גבאי, קעגן
בעל־טאַקסע און גלאַט קעגן די גראַבע בייכער; איינ־
מאַל... פאַר אַלע טעג פון אַ נאַנץ יאָר.

דערפאַר פלעגט ער קריגן במוזמן אויסגעפאַטשט
און אַרויסגעוואָרפן פון בית־מדרש.

ניט קיין קלענערן רעספּעקט האָבן די אַמאָליגע
ליטווישע משפּילים געהאַט פאַר יעדן שלים־מול מיט
אַ בילדונג־צענו. די ישיבה־בחורים, איידימלאַך אויף
קעסט, וואָס האָבן באַהאַלטענערהייט געלערנט
רוסישע גראַמאַטיק אונטער דער גמרא, און דער־
פאַר געכאַפט אויסגעריסענע יאָרן פון משניחים און
גנידישע שווערן, האָבן אויף די גליקליכע „געביל־
דעטע“ געקוקט פון אונטן אַרויף, ווי אויף אַ קוואַל
פון ליכט. וואָרום וואו ראהי, עס איז דאָך דאָ אַ

בפירושער פסוק: „די בילדונג איז ליכט און די
ניט-בילדונג — פינסטערניש“.

אָט ריוועלבע פראַזע, וועלכע קלינגט אונז איצט
אַזוי פלאַך און אויסגערראַשן, האָט נאָך מיט דרייסיג
יאָר צוריק געקלונגען אין די אויערן פון אונזערע
עלטערע ברירער ווי דער עלפטרער געבאָט, אַ
צונאָב צו די צען, וואָס זיי האָבן געלערנט אין חדר...
אַלע „צילן“, „אַנטוויקלונגען“, תכליתים, וועלכע
זעהן היינט אויס, אַפילו אין די אויגן פון אונזערע
אַרטאָדאָקסן, ווי פראַסטע פראַפעסיעס, האָבן אויס-
געזעהן אין די אויגן פון אַמאָליגן ישיבה-בחור, אין
מענדעליס צייטן, ווי הייליגע אירעאַלן, וואָס נאָר
ווייניגע זיינען דערצו זוכה. יעדער ליאַרי פערזשערל
האָט אויסגעזעהן דורך די אויסגעקרימטע, אַפגע-
ברענטע שויבן פון דער ישיבה עפעס ווי אַ מין
„אויבער-מענש“. אַן אויסגעהונגערטער סטודענטל,
אַז ער האָט זיך פאַרבלאַנדזשעט אין יענער צייט
פון דער גרויסער שטאַט אין שטעטל, האָט געלויכטן
מיט זיינע אַפגעבליאַקעוועטע בלויע לאַמפאַסן פון
היטל און הויזן ווי אַ געטליכער מלאך. דאָס שלעכטע
רוסישריידן פון פאַרמאַצעפטל אין אַפטיק האָט
געקלונגען ווי אַ געזאַנג. דאָס אַלץ, וואָס זעהט
היינט אויס אַזוי וואַכעדיג, אַפילו אין די אויגן פון
פאַרשפעטיגטן פוילישן משפּיל, איז אַמאָל געווען
„קדש-קדשים“ ביים ליטווישן „שטרעבער“...
דער נביר און דער ראַקטאָר — דאָס זיינען
דאָן געווען די צוויי ליכטפונקטן, די צוויי זיילן פון

מאטעריע און גייסט, אויף וועלכע עס שטייט „די
וועלט“.

מענדעלי מוכר ספרים, דער חכם, דער טיפער
קינסטלער, דער סאַרקאסט, דער ערשטער קעמפער
פאַרן יידישן אַרבעטער און אַרימאָן, האָט אָבער אין
זיין פּריוואַטן לעבן מיטגעבראַכט פון זיין קאַפּוליע
דעם איינגעוואַרצלטן, פּמעט אינסטינקטיוון יראַח־
הכבוד פאַרן גביר און פאַרן ראַקטאָר. ער האָט זיך
דערפּון ניט געקאָנט באַפּרייען ראָס נאַנצע לעבן.
אַפט מאָל אין געשפּרעך, ווען ער פּלעגט דער-
מאָנען די גרויסקייט פון פאַרנאַנגענעם דור, איבער-
צוילן זיינע מעלות און דערניין צו... גבירישקייט,
פּלעגט ער מיט איין מאָל נעמען שאַקלען מיטן
אַלטן קאַפּ, ווי נאָכן פאַרווכן אַ גוטן ווײַן, און
מיט האַלבגעשלאַסענע אויגן, מיט אַפּעטיט און מיט
אַ טיפּן ברוסט־קול אַרויסריירן:

— געווען אַ—אַ גביר—ר—אַ—אַ ייד, אַ—אַן
אדיר—ר—ר!...

איך פּלעג בלייבן ויצן פאַרנאַפט און אַנקוקן
מענדעלין מיט חשר: מיינט ער עס ערנסט, אָדער
טרייבט ער קאַטאָוועס? רערט עס אַ ייד מיט השגות
פון אַמאָליגער קאַפּוליע, אָדער — דער דיכטער פון
דער „קליאַטשע“?

מענדעלי האָט עס געמיינט זעהר ערנסט.
נאָך שטאַרקער פּלעגט זיך, פון צייט צו צייט,
אַרויסרייסן זיין באַהאַלטענער קאַפּוליער דרך ארץ
פאַרן „ראַקטאָר“: ניט פאַרן מענש, נאָר פאַרן טיטל

„ראַקטאָר“, מעג ער אױך זײַן אַ ליאַרי ראַקטאָרל פֿון בערנער ראַקטױרים.

איך האָב אין זשענעווע געקענט אַן אַנטיפּאָטישן נפש מיט צוויי קליינינקע, כיטרע אויגלאַך. ער איז אָבער געווען באַטיטלט. „ראַקטער“ האָט מען אים גערופֿן. מיר דוכט, מעריצינער איז ער געוועזן. ער האָט אַפֿנים נוט געוואוסט מענדעליס שוואַכע סטרוגע און געשפּילט אויף איר. ער פלעגט אַרױפֿניין צום זײַדן מיט דער אַראָנאַנץ און מיט דער ברייטקײט פֿון אַ הכּשיט, וואָס אַלץ איז אים ערלױבט:

— גאָספּאַרין אַבראַמאָױץ דאָמאַ? יאָ נאָמערען וויט אַ שט שײט יעוואָ פּאַנוליאַט! (הער אַבראַמאַ-ױץ איז אין דער היים? איך האָב ברעה אַרויס-שלעפֿן אים שפּאַצירן!).

ױ נאָר מענדעלי פלעגט דערהערן זײַן קול אין קאַרדאָר, פלעגט ער אָפּברעכן אין מיטן שמועס. אויפֿגעהויבן זיך און עפעס געוואָרן גיט מיט אַלעמען. „אַה... דער ראַקטער איז גע-קוכטען!“ — פלעגט ער אַרויסרײַדן מיט חשיבות און באַטאָנען דאָס וואָרט „ראַקטער“. שמועסנדיג מיטן ראַקטאָר אויף אַדעסער רוסיש, פלעגן זיך ביים זײַדן רױטלעך די קנייטשן אויף די באַקן, װי ביי אַ פּאַרליבטן, בשעת ער רעדט פאַר ערום מיט זײַן שטאַלצער געליבטער, וועלכע ער לױבט, מען זאָל זי ליבן...

און דאָס איז געווען מענדעלי דער גרויסער ייִדישער שרייבער, דער שעפּער פֿון צוויי גייע סטילן,

איינגטליך — צוויי ליטעראטורן: ניי-ידיש און ניי-
העברעאיש, וועמענס טיפע קענטעניש אין געשיכטע,
זאָלאָגיע און באַטאַניק אַליין מען האָט געקאָנט
פאַרטיילן אויף פינף אַזעלכע ליאַרי דאָקטוירימלאַך,
ווי זיין נאַסט. אָבער זיין נאַסט איז געווען אַ „דאָקד
טער“ און מענדעלי — ניט. און דאָס איז שוין
געווען גענוג, מענדעלי זאָל פאַר אים בטל ווערן.

פרי צו ערקלערן אַזאַ רעטעניש און גרינגער צו
מאַכן מיין אַנטווישונג, פלעג איך געמען צו הילף
מענדעלים דאָפלטן „איך“, ווי ער אַליין האָט עס
אין זיינע ווערק באַשריבן. מענדעלים „איך“, וואָס
האָט זיך געטיילט אין „חכם“ און אין „שוטה“...

אין אַזעלכענע מאַמענטן פון לייַדנשאַפטליכער
אויפֿרענונג ביים זיירן, בשעת ריירן מיט אַ „דאָקטער“
און מיט אַ „גביר“, איז ביי מיר קיין צווייפל ניט גער
ווען, אַז דאָס איז אַרויסגעשפרונגען „מענדעלי דער
שוטה“, דער פאַרלעגענער קאַפּוליער אַריס-בּחור,
און מענדעלי דער חכם האָט קיין פּח ניט געהאַט
אַפּצוהאַלטן אים.

20. דער שטעקן.

מענדעלי האָט ליב געהאַט פאַרטיפּן זיך ניט
נאָר אינם לעבן פון מענשן, חיות און פלאַנצן,
נאָר אויך אין שטיל-לעבן פון טויטע פאַרגליווערטע
זאַכן, אין דער „טויטער נאַטור“.

ער האָט מיר אַליין עטליכע מאָל דערציילט, ווי
ער רערט מיט שטיינער און ביינער, מיט טעלער
און טישן, מיט שפּאַלטן אויפן וואַנט... און קרינט
אַן ענטפּער. יעדער געגנשטאַנד האָט ביי אים,
ווי ביי יעדן קינסטלער מיט אַ שטאַרקער פּאַנטאַזיע,
געהאַט אַ פּיוואָנאַמיע. און די פּיוואָנאַמיע איז ניט
געווען אַ באַשטימטע. זי האָט זיך געקאַנט בייטן
ווי אַ שטימונג, ווי די קאַפּריוז פון ליכט און שאַטן.

מענדעלי האָט געהאַט אַ שטעקן. אַ סוקעוואַטער
ליבער שטעקן איז עס געווען, מיט אַן אויסגעגלעט
קעפל, ניט הונט, ניט פּערד, מיט אַ רימענרל רורך
די אויערן דורכגעצויגן. אויף דעם דאָזיגן שטעקן
פלעגט זיך מענדעלי כּמעט ווי ניט אַנשפּאַרן. נאָר
גלאַט אַזוי, פּרי צו האָבן עפּעס אין האַנט. דער
שטעקן אַליין איז צו קורץ געווען, אַז מענדעלי מיט
זיין הויכן וואוקס זאָל קאַנען, ווי געהעריג, באַנוצן
זיך מיט אים. כּמעט אַ דריטל פון שטעקן האָט זיך
אויסגעריבן. אַ סך יאָרן האָט אים דער זיידע מיט-
געטראָגן, מיטגעשלעפט אויף פעלדער און וועגן און
טראָטוואָרן. מענדעלי איז געבליבן ביי זיין שלאַנגען
הויכן וואוקס און זיין שטעקן איז געבעך קירצער
געוואָרן.

— קוקט אים נאָר אָן — האָט מיר מענדעלי
איינמאָל אַנגעוויזן אויף זיין סוקעוואַטן „פּריינט“ —
אַז ער וואָלט געווען אַ מענש, וואָלט ער שוין גע-
האַט אור-אור-אייניקלאַך. איך האָב אים ליב. ער

האַט מיך ליב. מיר קענען זיך פון די קינדער-
יאָרן אָן. מיר פאַרשטייען זיך ביידע זעהר גוט.
איך אַליין האָב אים באַקומען אַ מהנה פון איינעם
אַן אַלטן מאַן. מיר דוכט זיך, אַז ער האָט שוין אַ
נשמה. ניט אומזיסט טראַגן אים אַרום מענשישע
הענט שוין וואָסערע הונדערט יאָר! ער ברונט זיך
אויף מיר, ווען איך האַלט אים ניט אַ שטיקל צייט
אין האַנט. שטייט אין ווינקל און בלאַזט זיך. איז
אויפֿערזיכטיג. קאָן איך ניט זעהן זיין צער. געם
איך אים, אָפט מאַל אין מיטן דער אַרבעט, און
ניב אים אַ גלעט איבערן קעפל:

— שאַ—שאַ, זיי ניט אין פעס. איך האָב דיך
ניט פאַרנעסן. דו זעהסט דאָך, אַז איך בין פאַר-
נומען...

— איר זעהט, וואָס פאַר אַ גלאַט קעפל ער
האַט? ... איינמאָל האָט זיך מיר געחלומט אַ וויסער-
חלום, ניט היינט געדאַכט. ס'האַט זיך מיר גע-
חלומט, אַז מיין שטעקן איז פאַרפאַלן געוואָרן. ניטאָ
מער קיין שטעקן! האָב איך זיך אויפֿגעכאַפט מיט
אַ געוויין, כמעט מיט ספּאַומעס... גלייך אַראָפּגע-
שפרונגען פון בעט און געלאָפּן צום ווינקל, וואו ער
שטייט, אָנגעטאַפט אים אין דער פינסטער, גע-
פונען. האַ — האַ! ער איז דאָ. טפו — טפו...
אויף וויסע פּעלדער אַזאָ חלום! מיין שטעקן איז
דאָ. —

21. דער אלטער און דער נייער קאם.

אן ענליכע מעשה האָט מיר מענרעלי דערציילט
פון זיינע צוויי האָר-קאָמען.

— אַ צייט מיט יאָרן האָב איך באַנוצט אַ קאָם.
דער קאָם איז אַפילו געווען אַביסעלע אַלטמאָריש,
אַבער סאָליר. אמת טאַקע, עטליכע ציין האָבן אים
שוין געפעלט, און די איבעריגע ציין זיינען שוין
געווען אַביסעלע אויסגעקרימט, אַ קאָפעלע אָנגע-
שפּאַלטן, אַבער איך בין אים געבליבן טריי. איר
זאָלט מיר בריינגען אַ נאַלדענעם קאָם אָנשטאַט אים,
וואָלט איך אים ניט פאַרביטן. אין דערפריה, ווי
נאָר איך האָב באַנעצט דעם קאָפּ, האָט ער מיר
שוין צוגעשמייכלט פון טואַלעט-טישל אונטערטעניג
און פריינטליך, ווי אַן אַלטער דינער אָהן ציין אין
מיל:

— אַ נוט מאָרגן, וואָשע סיאַמעלסטוואָ! איך בין
גרייט אייך צו באַדינען!

— ויהי היום, בריינגט מיר מיין טאָכטער אַ מתנה
אַ נייעם שענעם קאָם פון העלפּאַנט-צאָן. אַ פיינער
קאָם. געטאַקט. ציין ווייסע, גלאַנצעדיגע, ווי ביי
אַ יונג ווייבל. בין איך געבליבן אין פאַרלענגהייט,
וואָס זאָל איך דאָ טון? צוריק געבן אָדער באַ-
האַלטן דער טאָכטערס מתנה, וועט זיך די טאָכטער
באַליידיגן. אַוועקלייגן אין שלאָפּצימער אויפן וואָש-
טיש דעם נייעם קאָם — וועט זיך דער אַלטער קאָם

באליירינג... וואָס זאָל איך אייך זאָגן, אברהם אבינו
 איז געווען גרינגער איינצופירן די יונגע דינסטמיר
 הגרן אַנטקעגן דער אַלטער עקרה, שרה אונזער
 מוטער, ווי מיר, להבריל, דעם נייעם קאַם אין
 שכנות מיטן אַלטן... פון אַרויסוואַרפן דעם אַלטן
 קאַם אינגאַנצן האָט נאָר קיין רייד נישט געקאָנט
 זיין. איך וואָלט בשום אופן נישט דערלאָזן, אַנטון
 מיין אינוואַליר אַזעלכע בויונות אויף די עלטערע
 יאָרן. בקצור, דער אַלטער האָרענער קאַם איז גע-
 בליבן אויף זיין פּאַסטן, אויפן רעכטן זייט פון וואַש-
 טיש, און דער נייער — אויפן לינקען זייט. די
 ערשטע צייט האָב איך זיך נאָך אַלץ געקעמט מיטן
 אַלטן קאַם, און נאָר אַביסעלע, פון צייט צו צייט,
 דערקעמט זיך מיטן נייעם. נאָר ביסלעכווייז האָט
 דער יונגער קאַם פון העלפּאַנט-ביין, מיט די לאַכע-
 דיגע ווייסע ציין, גענומען די אויבערהאַנט. ער איז
 טאַקע געווען באַקוועמער, גלאַטיגער און אַנגענעמער
 פאַרן קאַפּ. כ'האַב זיך לסוף צוגעוויינט צום נייעם
 און „געפעלשט אַ פעלשוונג“ אין אַלטן מאַכרעסדיגן
 קאַם... און דער אַלטער ליגט געבעך ער היום דער-
 ביי און קוקט צו, אַ צוקרימטער, אַ פאַרטריקנטער,
 אַ „סקאַלעוּבּער“, ווי איך פּלירטעווע פאַרן שפּיגל
 מיטן נייעם קאַנקורענט זיינעם... אַפט מאל הער
 איך פּשוט, ווי ער וויינט שטילערהייט, שאַמקעט ווי
 אַן אַלטיטשקער מיט אויסגעפּאַלענע ציין:
 „אַט דאָס האָט מען אויף דער עלטער... אַט
 דאָס איז די באַנקבאַרקייט, אַז מע ווערט אַלט!“

— טו איך אויף אים ביז אַ קוק און גיב אַ מורמל מיט האַרץ: גענוג צו נודיען, פאַראַ טשעסט זנאַט! וועסט מיר אַזוי ווייטער פאַרביטערן מיינע פרייה מאַרגנס, וועל איך דיך לאָזן אַרויסוואַרפן אין מיסטקאַסטן, דו הערסט, דו אַלטער הרח דו!... נאָר באַלד כאַפט עס מיך ביים האַרצן: אַן אינוואַליד געבעך, אַזאַ אַלטיטשקער דינער... אַ געטרייער... גיב איך אַ וואַרף רעם נייעם, ווייסן קאַם און נעם זיך קעמען מיטן אַלטיטשקן. איך קעם זיך און טרייסט אים: נו, שאַ — שאַ... וויין ניט! אַט זעהסטו, אַט קעם איך זיך מיט ריר ווידער. איך רייס מיר די האַר פון פאַטילניצע... נאָר פאַרקלאַג מיר ניט מיין קאַפּ, פאַרקלאַג מיר ניט מיינע יאָרן!...

22. דאָס הערינגל.

מענדעלי האָט ליב געהאַט ספעציפיש יידישע מאכלים. געהאַקטן הערינג מיט אײ און עסיג האָט ער ליב געהאַט דאָס היות. נאָך עטליכע וואָכן פאַר זיין פטירה, ווען ער איז געלעגן האַלב פאַראַליוורט אין אַרעסער שפיטאַל און עסנוואַרג איז קנאַפּ געוואָרן, האָט ער געדעטן, מען וואָל אים טון אַ חסד און פאַרשאַפן אַ שטיקל געהאַקט הערינגל. די פאַרעמהאַרציגע שוועסטער אין שפיטאַל האָט עס אים געמאַן. געקראָגן אַ גוטן הערינג. איינגעד-

האַקט מיט איי, מיט ציבעלעס, מיט עסינג; אויס-
געלעגט אין דער פאַרם פון אַ נאַנצן הערינג צוריק
אויפן טעלער, און פרי עס צו פאַרשענערן האָט זי
דאָס ניט־צעהאַקטע קעפל צוגעפאַסט פון איין זייט,
דאָס עקל—צו דער צווייטער זייט און אַוועקגעשטעלט
אויפן טיש, בשעת מענדעלי האָט געכאַפט אַ ררעמל.
אַז מענדעלי האָט זיך אויפגעכאַפט, האָט ער
צו זיין גרויסן פאַרגעניגן דערזעהן פאַר זיך זיין
געווינשטן מאכל. ער איז אָבער געבליבן לינג און
לאַנג פאַטראַכט אים פון בעט אַרויס. מיט אַמאָל
איז אָנגעקומען ח. נ. ביאַליק, וועלכער האָט זיך
דאָן אויך געהיילט אינם זעלבן שפיטאַל.

מענדעלי האָט אים געבעטן זעצן זיך געבן זיך,
אָנגעוויזן אים אויפן הערינגל און געזאָגט:

— איר זעהט... מיר ביידע קוקן זיך שוין איבער
אַ רעכטע וויילע און מיר שמועסן זיך רורד... איך
האַב זיך דאָ ניט לאַנג אויפגעכאַפט און דער
זעהן, ווי ער קוקט אויף מיר מיט זיין פאַרוואַלצן
אויגל. אַז איך האָב זיך אויסגעשטשוכעט און געד-
נומען קוקן אויף אים מיט אַפעטיט, האָט ער זיך
דערשראָקן:

— זעה... מענדעלי... וואָס קוקסטו אַזוי?

— וואָס אַרט ריך, זאָג איך, גאַרעלע, וואָס
איך קוק?

נאָר ווי איך האָב געמאַכט אַ פאַוועגונג, האָט
ער זיך נאָך מער דערשראָקן:

— זעה... זייער... וואָס ווילסטו טון?

מאך איך שוין צו אים מיט רציחה:
 — איך... איך וועל דין טאקע אויפעסן!
 בעט זיך אלץ ביי מיר ראָס הערינגל, רחמים-
 תחנונים בעט ער זיך:
 — זעה... מענדעלי... טשעפע מיך ניט... אָט,
 זעה... דו ליגסט זיך אַזוי אויסגעצויגן... קראַנק...
 און קוקסט... איך ליג אַזוי אויפן טעלערל מיט צעד-
 האַקטע זייטן און קוק... לאַמיר זיך אַזוי ווייטער
 ביידע ליגן און קוק... איטליכער אויף זיין אַרט...
 וואָס אַרט ריך? טשעפע ניט...

23. ס'לעקעכל.

די באַבע, ווי שוין פריהער דערמאָנט, איז גע-
 ווען אַביסל קאַרגליך. פאַר געוויינליכע געסט האָט
 זי דערלאָנגט נאָר טיי מיט צוקער אין גלאָז. פאַר
 אויסערגעוויינליכע געסט — פאַראַיאָריגע מצה אָדער
 פאַראַיאָריגע קעקס. איינמאָל, אין שבט, האָט זי
 מכבד געווען דעם עולם מיט מצה צום טיי. האָט
 איר איינער געמאַכט אַ קאַמפּלימענט:
 — אוי, באַבע, איר זענט דאָך עפעס נאָר אַ
 בריה! איר האָט נאָך מצה פון פּסח.
 רופט זיך אָפּ די באַבע מיט שטאַלץ:
 ס'איז דען פון דעם פּסח? ס'איז דאָך מצה
 פון פאַר צוויי יאָרן פּסח...
 משמעות, אַז די רייה פון היי-יאָריגע מצה איז
 נאָך ניט דערנאָנגען.

מען קאָן ניט זאָגן, אַז דער זיידע איז זעהר צופרידן געווען פון דער באַבעס עקאָנאָמיע. נאָר ער איז צו פיל געווען אַרײַנגעטאָן אין זײַן אײגענער וועלט, האָט ליב געהאַט זײַן רוה און האָט איר דעריבער וועגן איר באַלעפאַטישקײט קײנמאָל קײן וואָרט ניט געזאָגט. האָט אָפּט מאָל, ווי אַן עכטער סטאַאיקער, מיטגעמאַכט דאָס איבערנעטריבענע שפּאַרעניש. איך וויל דאָ בריינגען נאָר אײן קלײנע אילוסטראַציע:

אײנמאָל אין אָדעס — שוין נאָך זשענעווע — האָבן מיר זאָלבעצווײט באַזוכט דעם זיידן. מיר דוכט, י. ד. בערקאָוויץ איז געווען דער צווייטער. די באַבע האָט דערלאָנגט טײ, פון אַ באַהאַלטן קעמערל אַרויסגעטראָגן, אויף אַ טעלערל, עטליכע לעקעכלאַך. די לעקעכלאַך זײנען אָבער געווען אַזוי פאַרדאַרט, אַז זײ האָבן געקלונגען ווי גוטער ענגלישער שטאַל. אײנער פון די צוויי געסט האָט עס אַ פּרוב גע-טאָן ברעכן, האָט ער זיך שיעור ניט צעבראַכן אַ פינגער. דער צווייטער האָט געפרובט אַ ביס טון — האָט ער זיך שיעור ניט צעבראַכן אַ צאָן. האָבן מיר זיך באַנונגט מיט טײ און די לעקעכלאַך גע-לאָזן שטײן.

מענרעלי האָט, ווי זײן שטײנער אײז, דערציילט און דערבײ אונטערגעגעבן אונז חשק, מיר זאָלן זיך נעמען, מיר זאָלן ניט פאַרשעמען די לעקעכלאַך. מיר האָבן זיך אָבער געמאַכט ניט הערנדיג.

פרי צו געבן אונז אַ מוסטער פון מוטיגקייט און פרי דערווייזן אונז, אַז קיין זאך אויף דער וועלט איז נישט שטאַרקער פון אַ מענשישן רצון, האָט דער זיידע גענומען איין קליין לעקעכל אין מויל אַריין און געוואָלט עס צעקייען. נאָר גיי קיי אַ שטיין! און נאָך מיט גאַלע יאַסלעס...

האָט עס דער זיידע ריידנדיג גענומען אַריבער-וואָרפן מיט דער צונג אַהער און אַהין, שווינגען מיט הייסן טיי, אפשר וועט גאָט העלפן, דאָס האַרץ פון לעקעכל וועט ווייכער ווערן און עס וועט זיך אונטערנעבן. נאָר דאָס לעקעכל האָט זיך איינגע-שפּאַרט איין מאָל פאַר אַלע מאָל: „ניין!“ און אַ סוף, אַז עק.

און מיר העלפן מענדעלין ריידן און קוקן פּוננכה, וואָס דאָ וועט ווערן פון רועל צווישן זיידן און דעם שייגעץ דעם לעקעכל, ווער פון ביידן וועט מנצח זיין. מענדעלי האָט פּאַלד דערכאַפט אונזער קוק; אין די אויגן זיינע האָט זיך פּאַוויזן אַ שטיפּעריש-יינגלש פּיערל. און אַ ווינק טוענדיג אויפן לעקעכל אין מויל, האָט ער איבער זיין געשפרעך און זאָגט:

— איז דאָס דאָך האַרט, אַ—אַ?

מיר האָבן צוגעגעבן, אַז ווי עס שייגט... „לויט דער אַרימקייט פון אונזער וויסן...“ מוז דאָס לעקעכל רעכט האַרט זיין.

— נאָר אַז מען וויל, קאָן מען עס בייקומען! — האָט מענדעלי פּאַשלאָסן, אַ זופּ געטאָן טיי און אַראָפּגעשלונגען דאָס פּאַרעקשנט האַלב-צענאָנגען

לעקעכל, ווי מען שלינגט אַראָפּ אַ מעדיצינישע
אַבלאַטקע.

24. דער לעצטער מאַהיקאַן.

איינמאַל, אין זשענעווע איז עס נאָך געווען אַזן
1907, איז מיר אויסגעקומען צו שמועסן מיט מענ-
רעלין וועגן די געשעהענישן אין רוסלאַנד זייט דעם
קייזערנישער פּאַנראָם פון 1903, וועגן דער רעוואַל-
לוציע, וועגן דעם בלוט, וואָס האָט זיך געגאַסן אין
וואַרשע נאָך דעם באַקאַנטן 9-טן יאַנואַר, ווען די
קאָזאַקן זיינען אָנגעקומען „מאַכן אַרדענונג“, וועגן
דער העלדישקייט, אַפט מאַל קינדערשער העלדיש-
קייט, פון יידישע יונגע-לייט, וואָס זיינען דעמאָנ-
סטראַטיוו געפאַלן אין די גאַסן פאַר גאַרנישט מיט
נישט. איך האָב אים דערציילט פון אַ בלוטיגער
סצענע אין וואַרשע אויף דויקאַ גאַס, פון וועלכער
איך בין געווען צופעליג אַן ערוח. ווי דריי יונגען,
17-18 יאָריגע יינגלאַך, האָבן זיך עפעס אין אַ מין
עקסטאַ צונויפגעערעדט: לאַמיר אַרויסוואַרפן אַ רויטע
פּאַן און פאַלן אַ קרבן פאַר דער פרייהייט! גע-
זאַגט — געטאַן: אַרויס אין מיטן גאַס, אַרויסגע-
וואַרפן אַ רויט פּענדל און עפעס אויסגעשריען אַנט-
קעגן עטליכע קאָזאַקן, וואָס זיינען אויף זיי אָנגע-
לאַפן מיט די פּערד און מיט די ביקסן. אין אַ מינוט
זיינען שוין די דריי יונגען געלעגן טויט אויפן שטייך-
ברוק אין אַ טייך בלוט און מאַרד. די קאָזאַקן האָבן

די קערפערס צוגעשטופט צו אַ טויער, מיטגענומען
די פאָן און אַוועקגעריטן.

דערנאָך... דער מאַניפעסט פון 17-טן אָקטאָבער,
די רעאַקציע, די פּאָנראַמען, פּאָנראַמען און פּאָנראַ-
מען... ביטערע איינצלהייטן, מיאוסע פּרטים...

מענדעלי האָט ניט ליב געהאַט אָפּעסן זיך דאָס
האַרץ, גלאַט אַזוי, אין מיטן מיטוואָך נאָך האַלבן
טאָג... האָט ער אַ מאַך געטאָן מיט בייַדע הענט,
זיי מיט פּאַרחלשטע פּליגלען און אַ זאָג געטאָן אין
באַרד אַרײַן:

— נו, וואָס זאָל מען טון, וואָס זאָל מען טון!
מיך האָט עס אַביסל פּאַררראַסן. וואָס הייסט
— „וואָס זאָל מען טון?“ אַפּלייענען קריאה-שמע
און זיך לײַגן שלאָפּן? אַט אַזוי רעאַגירט מען דאָס
אויף אַוועלכע זאַכן? און פּרי אים צעוואַרעמען, האָב
איך אים דערציילט פון אַ נאַכט, זיי מען וואַרט אויף
אַ פּאָנראַם... יונגע לײַט גײַען אום אין די פינסטערע
נאַסן פּאַרווייז אין „אַבכאָד“ און היטן די שלאָפּן-
דיגע... דער רעוואָלווער אין קעשענע... דאָס האַרץ
דריקט... סע גלויבט זיך ניט, אַז מיר יונגע וועלן
באַלד שיסן מענשן... שלאָגן זיך אויף טויט און
לעבן... דאָס וואַרטן איז פּיל, פּיל ערנער זיי דער
פּאָנראַם אַלײַן... גײַען מיר דורך די נאַס איינמאַל.
טויט. קײנער ניטאָ. גײַען מיר צוריק. זעהען מיר
מיט שרעק, אַז דער גאַנצער טראַטואַר איז פּאַר-
שאַטן מיט פּרישע פּאָנראַם-אויפרופן „אויסצושלאַכטן
אַלע זשידעס!“ דײַעלכע שוואַרץ-מאהדיגע פּראַ-

קלאמאציעס אויסגעקלעפט אויף די זענט... אַ שוידער
נייט רורך רורך די ביינער. אַלזאָ, דער שונא שלייכט זיך
דאָ אַרום אונז און מיר זעהען אים ניט!... דער שרעק
נעמט אָן עפעס מיסטישע פאַרמען... און דאָ פאַר-
נעמט זיך אויף טאָג... גראָה זוערט דער הימל,
די פנימער — געלב, די אומפאַהאַלפנקייט אַנט-
פלעקט זיך... וואָס זעט דער טאָג בריינגען?

— אַזאָ שלעכטע צייט, ווי די צייט — האָב איך
פאַרענדיגט — איז נאָך פאַר ייִדן אין רוסלאַנד
קיינמאָל ניט געווען.

— איר האָט אַ טעות — מאַכט מענדעלי און
קוקט אין דער לופטן אַביסעלע העכער איבער די
שפּאַקולן, דאָס טוט ער שטענדיג, ווען ער דיינקט נאָך.
— וואָס הייסט?

— געווען אַמאָל ערנער, אַ סך אַ סך ערנער!
און פונקט ווי אַ פייערל האָט זיך אָנגעצונדן
אין מענדעלים רוהיגקייט. די אויגן האָבן זיך אים
צעפלאַמט, די ווייסע גריווע האָר האָט זיך אים צע-
שוּיבערט. ער האָט גענומען דערציילן פון אַמאָליגן
יירישן לעבן, אין ניקאָלאַי דעם I-טנס צייטן... פון
יירישע בעלי-טובות און טאַקסע-לייט און מוסרים.
פון דער בהלה-צייט, ווען מען האָט חתונה געמאַכט
אַכט-יאָריגע קינדער, פרי צו ראַטעווען זיי פון דער
פינכטערער ניקאָלאַיעווער סאָלדאַטשינע... נאָר ניט
חמיד האָט עס געהאַלפן. די „כאַפּערס“ (אַ רוח
אין זייער טאַטנס טאַטן אַרײַן!) זיינען ווי די וועלף
אַרומגעלאָפן איבער די שטעטלאַך, איבער וועגן און

בתי-מרשים, אַרויסנעריסן די קינדער ביי די מאַמעס
פֿין אונטער די פֿאַרטוכער, אָפֿנעריסן אין די הלמוד-
תורהס פֿון חומש מיט רש"י און פֿאַרקויפט זיין,
ווי מע פֿאַרקויפט שעפֿסן, אין די פֿריסטוטויעס...
נישקשה, די ייִדישע גבירים האָבן דערפֿאַר געצאָלט
נוט געלט, אויסלייזנדיג דערביי די אייגענע „בנים“...
קליינע קינדער, שוואַכיקע בני-יחידים, איין איינציגע
ביי מאַמעס-אלמנות האָט מע ניט געשאַנעוועט...
געבראַכט זיי אַ קרבֿן די גבירישע משפּחות... היינט
די רציחות, די מסירות... דער שמוץ... דער שרעק...
געווען אַ ספּנה אַרויסצופֿאַרן אַ יונגען מאַן אין
וועג אַרײַן... אים אַליין האָט מען שוין איינמאָל
אין וועג געכאַפט און געבונדן... מע האָט אים
אַבער אָפֿגעראַטעוועט... עפעס אַ נס האָט אים
געטראָפֿן...

די בילדער פֿון זײַן „ווינשפינגערל“, פֿון זײַן
„טאַקסע“, פֿון דער „קליאַטשע“ האָבן אויפֿגעפֿלאַמט
פֿאַר מיינע אויגן מיט אַ נייער פֿרישקייט, מיט נייע
פֿאַרפֿן. אַ שרעקליכע פינסטערע מנילה האָט זיך
פֿונאַנדערגעקייקלט. און מענדעלי שטייט איבער דער
דאָזיגער מנילה און טייטלט מיר מיט אַ מין אַכוריות
פֿון אַ נרויסן מאַלער:

— נאַ, זעה, שיינעץ איינער, נאַ, לייען!

איך האָב מיר געמווט מודה זײַן אין האַרצן, אַז
אַזוי פינסטער איז ביי אונז אינם איצטיגן (1907)
רוכלאַנד ניט. מען קעמפט דאָך. מען האָט מוט
צו קעמפֿן. עס איז דאָ אַן עפֿנטליכע מיינונג. —

מענדעלי האָט אַ ווײלע געשווינגן, דערנאָך פאַ-
מעליך אַרויסגערעדט:

— איך בין שוין דער לעצטער, דוכט מיר...
דער לעצטער מאַהיקאַן פון יענע איבער-
לעבונגען... אַלע מיינע חברים פון יענער צײַט...
ניטאָ. אויסגעשטאַרבן. ניט פאַר קיין יידן גע-
דאַכט אַזאָ צײַט. קיין גוטער ייד זאָל פון אַזאָ צײַט
ניט וויסן!

און נאָך אַצינד, ווען איך דערמאָן זיך אָן זיין,
אָן זיין גאַנצקײַט, אָן זיין אויסגעהאַלטנקײַט, אָן זיין
גראַדן כאַראַקטער, אָן דער גרויסער פאַרבנרײכער
וועלט, וואָס ער האָט מיט זיך אין קבר אַוועקגע-
טראָגן, זאָג איך נאָך אין געדאַנק זיינע אײגענע
ווערטער:

— „דער לעצטער מאַהיקאַן...“ יאָ.

בערלין, 1922.

מענדעלים אַנדיינקען

(עפילאָג)

קומען די אייניקלאַך צום זיידן צוגעהן,
לויכט זיי די זון און די האַפענונג שען, —
כאַ—כאַ, אַ געפילרער, אַ ליאַרים:
— גיב, זיידעניו ליבער, פון פענסטער אַ בליק!
צו דיר איילט די יונגט פון גלות צוריק
מיט זיינטן, וואָס יאַגן זיך וואַרעם.

מיר קומען מיט פלאַטערנרע פאַנען און קוויטן,
מיר זינגען, מיר טראַגן צעריסענע קייטן,
דו וואַרטסט דאָך אויף דעם אַזוי לאַנג!
געלאַכט האַסטו ביטער פון אונזערע טאַטעס,
פון טאַרבעס, פון קרעכצן, פון הייליגע שמאַטעס...
מיר דאַנקען דיר איצט מיט געזאַנג.

וואו ביסטו? צי שלאַפסטו נאָך הינטערן וואַנט?
אָדער דו טרוימסט מיט דער פערער אין האַנט,
און שוועבסט אַזינד ווייט פון דער וועלט?...
וואַרטן די אייניקלאַך, ס'קלאַפט זיי דאָס האַרץ,
דאָס פענסטער קוקט עלנט, אין פענסטער איז שוואַרץ,
דער זילבערנער זיידעניו פעלט.

נייען די אייניקלאך אין קאמער אריין,
געבן צוויי ליכט זיי אין פנים א שייך, —
רער זערע לינט בלאס אויסגעצויגן;
פארויקלט אין טליח... מיט גרייד-גראָהער פראַכט
באַשיינט אין זיין פנים. און ס'האַט אים פאַרמאַכט
אַן אייביגער שטייכל די אויגן...

דאָן וויינען די אייניקלאך אלע אין כאָר, —
איבערן טליח און זילבערנע האָר
קויקלען זיך טרערן און פליסן...
און עס פאַרבויגן זיך שטום, אין האַלב-קרוין,
פאַנען בלוט-רויטע און פלאַנגן בלאַה-רויט, —
דעם שווייגענדן זיידן צופיסן...